

Konstruktioner av moderskap och faderskap:

En kvalitativ studie om hur föreställningar om moderskap och faderskap interagerar med andra bedömningskriterier på Familjerätten

Av: Johanna Cragnell och
Kristina Herlin

Socialhögskolan vid Lunds universitet
SOPA63
Ht -09

Handledare: Agneta Hedblom

ABSTRACT

Authors: Johanna Cragnell and Kristina Herlin.

Title: Constructions of Motherhood and Fatherhood: A Qualitative Study of how concept of Motherhood and Fatherhood interact with other determining factors in Family Law.

Supervisor: Agneta Hedblom

Assessor: Staffan Blomberg

The aim of our study was to examine how concepts of motherhood and fatherhood interact with other determining factors in child custody investigations. Emanating from our own work experience in social work, we began to consider the prevalent values surrounding parenting, in particular, those terms related to motherhood and fatherhood. Thus our central issues of examination are which assessment criteria affect a social worker with regards to questions of child custody, residence and access; how a social worker constructs parents in his or her reasoning and judgments; and if he or she reproduces society's perceptions of motherhood and fatherhood. We started with a social constructivist approach in which sex is seen as being socially constructed. This approach also makes use of Yvonne Hirdman's theory of the gender system. Our results were analyzed based on these theories. We chose to interview seven social workers using a semi-structured interview technique, in which we also used a vignette as an interview tool. We found that the prevailing notions in society regarding maternity and paternity according to the social workers are based on traditional gender roles, which means that it is still the mother who is deemed to have primary responsibility for childcare. This was evident in the reasoning of the social workers, where the parents were constructed in accordance with societal standards. Since the continuity of the child was highlighted as a key evaluation criterion, we believe that it is difficult for family secretaries to free themselves from notions of maternity and paternity when the mother is the one who stood for the continuity. This is when the mother, according to traditional gender roles, was seen as the primary care giver.

Keywords: motherhood, fatherhood, gender, child custody investigations, family law.

Innehåll

Förord.....	6
1. Inledning	7
1.1 Bakgrund och problemformulering	7
1.2 Syfte.....	8
1.3 Frågeställningar	8
1.4 Begreppsdefinitioner	9
1.4.1 Vårdnadsutredning	9
1.4.2 Barnets bästa	9
2. Tidigare forskning	10
2.1 Olika föreställningar om moderskap och faderskap	10
2.2 Moderskap och faderskap i praktiken.....	11
2.3 Kvinnan som norm för föräldraskap.....	14
2.4 Hur konstrueras mödrar och fäder i socialt arbete?.....	15
2.5 Vårdnadsutredningar och domslut.....	16
3. Teori	18
3.1 Socialkonstruktivism	18
3.2 Genussystemet.....	18
3.2.1 Genuskontrakt.....	19
3.2.2 Frihet och symbios.....	20
3.2.3 Hur kan genusystemet förändras?	20
4. Metod	21
4.1 Arbetsfördelning.....	21
4.2 Litteratursökning - sökord	21
4.3 Metodologiska överväganden.....	22
4.4 Metodval.....	22
4.4.1 Vinjett.....	22

4.4.2 Intervju.....	23
4.5 Genomförande	23
4.6 Tillförlitlighet och relevans	24
4.6.1 Förförståelse.....	25
4.7 Urval och avgränsning.....	26
4.8 Bearbetning av material.....	26
4.9 Etiska överväganden.....	27
4.10 Källkritik.....	27
5. Analys.....	27
5.1 Familjerättssekreterarnas uppfattning om normen för moderskap och faderskap.....	28
5.2 Samhällets olika förväntningar	31
5.3 Fäder och mödrar i vårdnadstvist	34
5.3.1 Kontinuitet	34
5.3.2 Föräldrarnas förmåga att se barnets behov.....	35
5.3.3 Föräldrarnas sociala situation och förmåga att tillgodose barnets behov	37
5.3.4 Barnets önskemål.....	38
5.4 Konstruktioner av mödrar och fäder.....	39
5.4.1 Biologi	39
5.4.2 Fadern som perifer förälder	41
5.4.3 Olika förväntningar på moderskap och faderskap	43
5.4.4 Mödrars och fäders olika attribut	43
6. Avslutande diskussion	46
6.1 Vilka bedömningskriterier blir tydliga i familjerättssekreterarnas bedömningar?	46
6.2 Reproducerar familjerättssekreterarna samhällets föreställningar?.....	47
6.3 Hur konstruerar familjerättssekreterarna föräldrarna i sina resonemang?.....	48
6.4 Tankar och funderingar	48
6.5 Vidare frågeställningar	49
Referenser	50
Bilaga 1	52

Bilaga 2	53
Bilaga 3	54

Förord

Ett stort tack till alla familjerättssekreterare som tagit sig tid från sina fullspäckade scheman för att delge oss av sina erfarenheter. Vi vill även tacka vår handledare Agneta Hedblom för visa ord vid våra handledningstillfällen.

1. Inledning

Det var under 1800-talets borgerliga kultur som mamma-pappa-barn dramet tog form. Det var då relationerna inom kärnfamiljen fick nytt innehåll och en starkare markering i det sociala nätverket. Modern och fadern hade olika och klart definierade roller och uppgifter som innebar att pappan var försörjaren, deltog i offentligheten och stod för auktoriteten medan mamman hade ansvaret för barnen, tog hand om hemmet och stod för trevnaden. I självbiografier finns skildringar om den stränge, rättvise och respekterade fadern och den goda och kärleksfulla modern. Denna uppdelning om vad som tillhörde den manliga respektive den kvinnliga sfären blev inte bara ett borgerligt ideal utan arbetarklassen anammade också fördelarna med hemmafrusystemet. Margareta Bäck-Wiklund och Birgitta Bergsten (2001) menar att ur ett historiskt perspektiv var hemmafruns saga kort men som ideal är hon historiskt förankrad och fortfarande levande. (Bäck-Wiklund & Bergsten 2001).

Charlotte Hagström (1999) skriver om att det skett en tydlig förändring gentemot tidigare generationer och att det är ett samhälleligt mål att bägge föräldrarna ska dela på ansvaret och omsorgen om barnen. Föräldraskapet är något mamman och pappan går in i tillsammans. Detta betyder dock inte att föräldrar i praktiken delar på allt och tar lika ansvar. Hagström menar att det finns en avsevärd skillnad mellan hur man tycker att det bör vara och hur det är i praktiken. Det yttersta ansvaret för barnet och organiseringen av vardagslivet ligger i många familjer på kvinnan. Detta innebär att det skett en förändring på värderingsplanet men att det fortfarande finns en viss skillnad mellan de normer som omger föräldraskapet och hur det i praktiken organiseras. (Hagström 1999)

1.1 Bakgrund och problemformulering

Efter att en av oss i sommar arbetat med utredningar av föräldraförmåga hos nyblivna föräldrar, började vi efter diskussion fundera över vilka värderingar som finns gällande föräldraskap och då framför allt i termer av moderskap och faderskap. Funderingar uppstod om hur fäder och mödrar konstrueras i socialt arbete och vad dessa konstruktioner bottnar i samt hur konstruktionerna påverkar bedömningarna. Detta handlar också om vad mödrar och fäder måste förhålla sig till och vilka föreställningar som finns gällande moderskap och faderskap i vårt samhälle. Har moderskap och faderskap samma innebörd bortsett från att mödrar och fäder har olika kön? Finns det skillnader och i så fall varför? Vi vet att det är övervägande kvinnor som är hemma med barnet under det första levnadsåret. Det finns

mycket tidigare forskning kring snedfördelningens orsaker och föräldraförsäkringen har undersökts och förbättrats, men trots detta har det endast fått en ringa effekt. Lars Plantin (2001) menar att fördelningen kan bero på yttre och inre förväntningar på moderskapet och faderskapet. I vårdnadstvister kan Familjerätten få i uppdrag av domstol att göra utredning för vårdnad, boende och umgänge utifrån barnets bästa. Utredningen används sedan som underlag för domstolens beslutsfattande. Vi finner det intressant att se närmare på moderskap och faderskap då dessa ställs mot varandra i en tvist. Statistiken visar på att det är övervägande mödrar som tilldelas enskild vårdnad i tvister. År 2002 fick modern enskild vårdnad i 44 % av fallen medan fadern fick vårdnaden i enbart 10 % av fallen. Vi ställer oss frågande till detta faktum och vad denna fördelning beror på. Är fäder sämre föräldrar än mödrar, beror det kanske på ojämlikhet i föräldraskapet eller kanske att fäderna ger upp för lätt? Utifrån detta har vi valt att titta närmare på bedömningarna som görs i vårdnadsutredningar på Familjerätten.

1.2 Syfte

Syftet är att undersöka hur föreställningar om moderskap och faderskap interagerar med andra bedömningskriterier i vårdnadsutredningar.

1.3 Frågeställningar

- Vilka bedömningskriterier blir tydliga i familjerättssekreterarnas bedömningar?
- Hur konstruerar familjerättssekreterarna föräldrarna i sina resonemang och bedömningar?
- I vilken utsträckning reproducerar familjerättssekreterarna samhällets föreställningar om moderskap och faderskap?

1.4 Begreppsdefinitioner

1.4.1 Vårnadsutredning

I en vårnadsvist är det domstolen som avgör om en utredning är nödvändig och om så är fallet kan domstolen ge socialnämnden i uppgift att verkställa en sådan. Då blir socialnämnden huvudman för utredningen och nämnden ansvarar för att uppgiften tilldelas en tjänsteman. Utredningen ska ge domstolen ett bredare underlag för beslut om vårdnad, boende och umgänge. Syftet med utredningen är således att belysa olika alternativ ur barnets perspektiv så att domstolen kan fatta beslut om en lösning till *barnets bästa*. På så sätt blir de omständigheter som domstolen ska beakta i sitt beslut också utredarens utgångspunkt i utredningen. (Socialstyrelsen 2003)

Domstolen kan fastställa riktlinjer för hur utredningen ska bedrivas. Annars saknas lagstiftning gällande själva utredningsförfarandet. Innehåll och utformning kan skilja sig åt beroende på omständigheterna i det enskilda fallet och vilken fråga (vårdnad, boende eller umgänge) som ska utredas. Socialstyrelsen har utformat allmänna råd och rekommendationer gällande utredningsarbetet. Domstolen bestämmer sedan själv vilket värde utredningen ska tillmätas i beslutsprocessen. (ibid)

1.4.2 Barnets bästa

Begrepp som barns bästa är inte entydiga och innebörden kan variera beroende på exempelvis kunskapen om barn och värderingarna i samhället (Socialstyrelsen 2003).

I 6 kap. 2a § första stycket FB (Föräldrabalken) finns en bestämmelse om att barnets bästa ska komma i första hand gällande alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. När det gäller bedömningen om vad som är det bästa för barnet gällande vårdnad, boende och umgänge ska barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar särskilt beaktas (6 kap. 2a § andra stycket FB). Domstolen och socialnämnden ska samtidigt beakta risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort, hålls kvar eller annars far illa. (Socialstyrelsen 2003)

Det som lyfts fram i lagtext om barnets bästa är ingen heltäckande beskrivning utan anger endast ramarna för vad som anses vara det bästa. FN:s barnkonvention reglerar barns medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt barns rätt till skydd mot övergrepp, utnyttjande och vanvård. Denna har Sverige gjort giltig och anpassat

lagstiftningen efter. Barnkonventionen bygger bland annat på principen om barns rätt till liv och utveckling. Detta innebär att barnet ska få sina grundläggande behov tillgodosedda, som omvårdnad och skydd, kärlek och trygghet samt ett stabilt och varaktigt förhållande till föräldrarna. Enligt föräldrabalken har ett barn rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran. (ibid)

2. Tidigare forskning

2.1 Olika föreställningar om moderskap och faderskap

Föreställningarna om den goda modern har varit centrala i vårt västerländska tänkande som bland annat innebär att kvinnan har en medfödd moderskärlek, att moderskapet är kvinnans primära identitet, att en mor alltid uppoffrar sig för andra och sätter sina egna behov sist. Detta kan ses som förankrat i vår historia och kan relateras till Jungfru Maria. Bilden hänger även samman med vår kulturella bild av den goda familjen som länge existerat som en idealbild för familjelivet. (Franséhn, 2003)

Mona Franséhn (2003) skriver om att vi idag bär med oss olika föreställningar om moderskapet och att dessa skapats utifrån olika teoretiska perspektiv. När Franséhn tittade på litteratur som diskuterar moderskap utifrån olika perspektiv fann hon att nästan alla skrifter om moderskap var relaterade till psykoanalytisk teoribildning som fokuserade på relationen mellan mor och barn. (Franséhn 2003) Både inom psykoanalysen och också anknytningsteorin har man tidigare framhållit pappans roll såsom förälder med indirekt påverkan på sina barn. Psykoanalytikerna D W Winnicott och Margaret Mahler samt John Bowlby inom anknytningsteorin talar om pappans roll under det första levnadsåret såsom den stödjande föräldern som finns till för att se till mammans behov så att hon i sin tur kan må bra och koncentrera sig barnet. Det är först när barnet blir äldre som pappan får en egen roll gentemot barnet och först under de senaste två till tre årtiondena som psykologer och personer som har kontakt med barnfamiljer har förstått att även pappan är av stor betydelse för barnets och familjens liv och inte är en sekundär förälder. (Hwang 2000)

Under den senare delen av 1900-talet har andra synsätt utvecklats, som antingen kompletterar, bestrider eller bortser från psykoanalytiskt tänkande. Franséhn skriver att det

främst finns två riktningar. Den ena kan relateras till den jämlikhetsdebatt som under flera decennier pågått i samhället och som både utmanar och vidareutvecklar de psykoanalytiska tankegångarna. Franséhn kallar detta för decentrerat moderskap, som handlar om ett utvidgat moderskap där relationer i barnets omgivning även ingår. Det var kvinnorörelsen på 60- och 70-talet som försökte slå hål på myten om den goda modern som den självklara omsorgsgivaren. (Franséhn 2003) Debatten resulterade i att daghemmen byggdes ut och att det så småningom tillkom en föräldraförsäkring med lika rättigheter för fadern och modern. Istället för en moderskapspenning blev det en föräldrapenning. Resultatet av denna debatt blev alltså en jämställdhetsideologi som gav sig uttryck i offentliga dokument och reformer såsom särbeskattning av äkta par och föräldrapenning. (Sandqvist 1993)

Den andra riktningen som Franséhn skriver om kan relateras till det nytänkande kring kön och familjereformer som framförallt synliggjorts i samhället under 1990-talet. Detta kallar Franséhn för det flexiva moderskapet som innebär att moderskap och kön ses som sociala konstruktioner. Moderskapet har därför möjlighet att utformas på nya sätt. Andra än modern kan vara omsorgsgivare och modern kan likaväl som fadern vara en god förebild för sonen. (Franséhn 2003)

Intresset för mannens föräldraroll ökade under 90-talet, speciellt gällande vård och känslomässig anknytning till de små barnen. Moderns automatiska rätt till vårdnaden om barnen vid skilsmässa började ifrågasättas och vikten av fortsatt kontakt med den förälder som inte hade vårdnaden betonades. Fadern upptäcktes av forskare som hävdade att det inte fanns minsta fog för föreställningen om att det kunde vara skadligt för barnet att fadern tog del i vårdnaden på samma villkor som modern. Barnets känslomässiga betydelse för sin far uppmärksammandes också. (Sandqvist 1993)

2.2 Moderskap och faderskap i praktiken

Enligt Lars Plantin (2001) finns det olika förväntningar i samhället gällande moderskap och faderskap. Många av de par han intervjuat menade att man tillfredsställer både kvinnans och samhällets rådande förväntningar på moderskapet genom att kvinnan är hemma under barnets

första levnadsår. Förväntningarna innebär att modern ägnar mycket tid åt barnet medan fadern förväntas vara engagerad genom att ta ett försörjaransvar, lära känna barnet och är ”back up” åt familjen. (Plantin 2001)

I likhet med Plantin har även andra forskare funnit att mödrar och fäder har olika roller gentemot barnet samt att de ser olika på föräldraskapet. Margareta Bäck-Wiklund och Birgitta Bergsten (1997) har gjort en studie av familj och kön i förändring, där de bland annat kom fram till att både modern och fadern såg familjen och särskilt barnen som deras individuella livsplan. Däremot framkom det i intervjuerna att männen oftare än kvinnorna talar om något ”bortom barnen” och om att överleva barnens barndom. Kvinnorna talade bara om barnen som om barnen helt styr deras tankar om både nutid och framtid. De fann också att männen och kvinnorna oroade sig för skilda ting. Männen oroade sig främst för hot mot familjen i form av landets ekonomi, arbetsmarknadens problem, krig, miljö, missbruk och katastrofer. Kvinnorna oroade sig mer för det som har direkt relation till vardagslivet och det egna ansvaret för barnen. Bäck-Wiklund och Bergsten konstaterar att både män och kvinnor har en stark familjeorientering och att det till en början låter som om familjen är ett könsneutralt och modernt jämställdhetsprojekt, men när männen och kvinnorna berättar om hur livsplanen omvandlas i familjelivets vardag blir bilden en annan. Även om både männen och kvinnorna bidrog till familjens ekonomi upplevde männen att de hade huvudansvaret för familjens ekonomiska överlevnad medan kvinnorna sade sig uppleva huvudansvaret för hemarbetet och omsorgen om barnen. De fann också att männen och kvinnorna såg olika på föräldraskapet. Männen såg föräldraskap som något naturligt och som mer eller mindre löser sig själv. På så sätt blir det en mer passiv och avvaktande uppfostransroll. (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997) Även Hwang (2000) menar att det fortfarande är så att mödrar och fäder spenderar olika mycket tid med barnet. Föräldrarnas roll gentemot barnet skiljer sig åt. När bägge föräldrarna är närvarande är det modern som håller barnet, byter blöjor och visar ömhet genom pussar, smekningar och kramar. Fadern leker oftast med barnet när båda föräldrarna är närvarande men dock inte mer än modern gör. I början delar föräldrarna på allt ansvar och omsorg om barnet men redan efter tre månader har föräldrarna olika roller gentemot barnet där mödrarna sköter om nästan allt kring barnet i betydligt större utsträckning än fäderna. Mödrar vårdar mer och fäder leker med barnen. Denna rollfördelning blir tydligare ju äldre barnet blir. (Hwang 2000)

Männen i Bäck-Wiklund och Bergstens (1997) studie menade att de griper in när det behövs och påpekade att det finns andra viktiga personer i barnens liv. Kvinnorna däremot betonade det egna ansvaret och sa att de känner att de skapar barnens framtid. Kvinnorna hade även mer pedagogiska ambitioner än sina män och de såg sig som mer betydelsefulla för barnen än vad männen gjorde. (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997)

Hwang (2000) ställer sig frågan vad skillnaderna mellan mödrar och fäder i föräldraskapet beror på, där han bland annat tittar på huruvida det finns biologiska, sociala och psykologiska orsaker. Han kommer fram till att det inte finns några biologiska orsaker då det visar sig att både mödrar och fäder är lika känsliga för sina barns signaler. I de fall där kompetensen hos fäderna är mindre än hos mödrarna beror detta på den ansvarsfördelning i hemmet som innebär att fäderna träffar sina barn i mindre utsträckning. Hwang pekar snarare på att det finns sociala skillnader bakom de olika förhållningssätten mellan könen hos föräldrarna då pojkar och flickor från tidig ålder fostras efter bestämda mönster. Hwang menar att föräldrarna redan 24 timmar efter förlossningen beskriver flickorna som mjukare, mindre och ömtåligare än pojkarna. Pojkarna i sin tur beskrivs som mer alerta, starkare och kraftigare. Föräldrarna har således redan från dag ett förväntningar på hur deras barn ska vara och för över dessa på barnen som i sin tur tidigt börjar uppföra sig i enlighet med förväntningarna. Föräldrarna uppmuntrar omedvetet sina barn att anpassa sig till de traditionella könsrollerna. Ett exempel på detta är hur flickor uppmuntras att vara hjälpredor till sina mödrar och ersätta henne genom att till exempel ta mer ansvar för sina syskon än vad pojkar gör. Flickorna tränas också in i ”mammarollen” genom att leka med dockor och tjäna pengar på att sitta barnvakt, vilket är ovanligt för pojkar. Detta gör att mannen från början besitter mindre kunskaper och erfarenheter om hur man tar hand om barn jämfört med en kvinna. Detta ”handikapp” förstärks ytterligare genom de normer och värderingar som finns i samhället såsom den uttalade normen att det är mannens och framförallt faderns uppgift att ha rollen som familjeförsörjare och inte vara alltför engagerad i barnomsorgen. (Hwang 2000)

Slutligen ser Bäck-Wiklund och Bergsten att deras resultat pekar på att det råder en otakt mellan män och kvinnor gällande förhållningssättet av könsroller och självuppfattning. Männens

mansideal var betydligt mer traditionellt än kvinnornas mansideal. Männens ideal stod i första hand för kunskap, principer och beskydd. Kvinnans mansideal handlade mer om egenskaper riktade mot intimsfären, relationer och behov. Även när det kom till kvinnoidealet var männens ideal mer traditionellt än kvinnornas. (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997)

2.3 Kvinnan som norm för föräldraskap

Trots att det blivit allmänt accepterat att både män och kvinnor, men framförallt kvinnor, skulle vinna på en uppluckring av de ofta omedvetna och fördomsfullt olika krav som samhället ställer på män och kvinnor, är de traditionella könsrollerna i mångt och mycket fortfarande rådande i praktiken vilket forskningen även bekräftar. (Sandqvist 1993) Hwang (2000) nämner som en förklaring till att de gamla traditionella könsrollerna lever kvar att det i grund och botten är så att varken män eller kvinnor är villiga att ändra den fördelning som råder i samhället där mannen dominerar över arbetet och kvinnorna har ansvaret och makten i hemmet. Vidare menar författaren att mäns och kvinnors attityder till denna rollfördelning inte förändrats märkbart under de senaste decennierna. De flesta män tycker själva att de hjälper till tillräckligt i hemmet och med barnomsorgen men tycker samtidigt att män i allmänhet bör engagera sig mer i barnomsorg och allmänna hushållsuppgifter. Detta förklarar Hwang med att männen inte själva är beredda att förändra sitt beteende nämnvärt men har lärt sig att man ska önska större jämlikhet mellan könen. När det gäller barnavård och uppfostran menar Hwang att dessa områden av tradition är områden där kvinnans ställning är odiskutabel. Eftersom kvinnan har fullständig makt inom dessa områden medför det också att hon har makten i familjen och därmed också makten över mannens kontakt med barnen. Genom att kvinnan ger mannen mer inflytande över barnen förlorar hon en del makt och kan känna sig obehövad och svartsjuk. (Hwang 2000)

Hwang (2000) tar också upp att kvinnan ofta använder sig själv som referensram för hur mannen ska uppföra sig när det gäller barnomsorg. Detta diskuterar även Bangura Arvidsson (2003) där hon menar att kvinnan besitter ett överläge i förhållande till män när det gäller föräldraskap. Bangura Arvidsson som i sin studie tittat på 30 barnavårdsutredningar, har sett hur socialsekreterarna gör bedömningar av faderskap utifrån kvinnliga referensramar och detta då majoriteten av socialarbetarkåren utgörs av kvinnor. Författaren menar att mäns

faderskap fostras av kvinnor där det är kvinnliga referensramar som gäller för ett gott föräldraskap och som därmed sätter gränserna för faderskapet. (Bangura Arvidsson 2003)

2.4 Hur konstrueras mödrar och fäder i socialt arbete?

Hilte (2000) har gjort en studie i en utrednings- och behandlingsorganisation inom individ- och familjeomsorgen i södra Sverige, där han tittat på 16 ungdomsären den som aktualiserats vid Socialbyråns utredningsavdelning 1996-1997. Hilte menar att det sociala arbetet genomsyras av en diskurs som beskriver traditionella skillnader mellan könen. Det finns en föreställning om modern som omsorgsgivare och i stort sett allt fokus läggs på henne. I ett av fallen blir detta särskilt tydligt där barnet uttryckligen ber behandlingsassistenterna att fokusera behandlingssamtalen på fadern medan socialsekreterarna gett behandlingsassistenterna i uppdrag att istället fokusera på modern. Fadern ses inte som en central person i barnets liv varken av utredningssekreteraren eller av behandlingsassistenten. Denna könsdiskurs som Hilte menar råder inom socialt arbete bidrar till att skapa, reproducera och upprätthålla skillnader mellan män och kvinnor. Kvinnorna konstrueras som de primära vårdnadshavarna medan männen ses som de sekundära. Kvinnan lyfts fram som den som har ansvar för barnens väl medan faderns förmåga att ta hand om sitt barn sällan ifrågasätts och hans ansvar osynliggörs. De flesta insatser inriktas därför också på att se till att modern kan återfå sin roll som god omsorgsgivare. (Hilte 2000)

Hiltes slutsatser stämmer överens med de resonemang som Ingela Kåhl (1995) för i sin doktorsavhandling där hon tittat på 20 utredningar gällande barn och ungdomar. Kåhl menar att de flesta insatserna är inriktade på moder-barn och det är modern som beskrivs som den som har huvudansvaret för barnomsorgen. Även om fäderna i studien nämns i alla utredningar och även i de fall där fadern ej har kontakt med barnen, finns det tydligt fokus på modern. I ett av fallen anser man att fadern har bäst relation till barnet men insatserna inriktas likväl på moder-barn relationen. I ytterligare ett av fallen konstateras att fadern har en god relation till barnet men man väljer återigen att koncentrera insatserna på moder-barn. Barnet har här blivit omedelbart omhändertaget på grund av kriminalitet och kravet för att få hem sonen är att modern ska få insikt om barnets behov. Kåhl menar här att om modern varit en god omsorgsgivare men inte fadern så hade en familjhemsplacering inte varit aktuell. Fadern blir här omyndigförklarad att klara ut situationen. (Kåhl 1995)

Kåhl menar vidare att i de fall då fadern inte tar hand om sina barn, ges det förklaringar till varför det är så, medan då modern inte tar hand om barnen får hon hårda omdömen i utredningarna och beskrivs som bland annat självupptagen, känslolös och okunnig. Liksom Hilde (2000) menar Kåhl att myndigheterna bevarar könsrollerna i sitt agerande där myten om den goda modern och avsaknad av myten om den gode fadern påverkar myndigheternas och mödrarnas och fädernas syn på sig själva och som föräldrar. Vidare menar Kåhl att vår uppfattning om oss själva, samhällsorganiseringen och myndigheternas uppfattningar om manligt och kvinnligt, harmonierar med varandra och upprätthåller könsrollerna. (ibid)

Bangura Arvidsson (2003) skriver i sin avhandling hur hon hos de intervjuade socialsekreterarna kan märka att uppfattningen är att fäderna behöver mer stöd i sitt föräldraskap. Här ser författaren att det finns en tanke om mödrars starkare anknytning till barn. Socialsekreterarna menar att de själva borde ha med fäderna i större utsträckning än de har samt att mödrarna borde stödja fäderna mer. Författaren menar att såväl samhället som mödrarna uppfattas ha del i ansvaret för de frånvarande fäderna. (Bangura Arvidsson 2003)

Att fäderna lyfts fram mer än tidigare i utredningarna blir dock i Bangura Arvidssons avhandling tydligare än i Hildes (2000) och Kåhls (1995) undersökningar där Bangura Arvidsson redovisar hur socialsekreterare över tid kan se en förändring i socialtjänstens inställning till fäder. Socialsekreterarna menar här att det finns ett ökat ”pappatänkande” som följer trenden i samhället och de menar att det finns en allmän rådande uppfattning om att fäderna är viktiga för sina barn och att det finns en huvudregel att alltid ta med fäderna till de barn de utreder. Socialsekreterarna är dock självkritiska där de menar att de fortfarande inte involverar fäderna i så stor utsträckning som de vill eller borde och de kan se att gamla normer fortfarande lever kvar. (Bangura Arvidsson 2003)

2.5 Vårdnadsutredningar och domslut

Widlund (1997) har gjort en studie över vem som tilldömdes vårdanden i vårdnadstvister och varför, under åren 1990-1996. Undersökningen är gjord på 70 slumpvis valda rättegångsakter

i vårdnadsmål i Stockholm. Resultatet visar att modern i utredningarna förordades som vårdnadshavare i 40 av de 58 mål där utredarna lämnade förslag och fadern föreslogs som vårdnadshavare i 10 mål. Författaren kommer fram till att det framförallt var barnets boende vid skilsmässan som avgjorde vem som fick vårdnaden då domstolen ställde sig ovillig till att flytta barnen från dess invanda miljö. Vidare menar författaren att föräldrarnas sociala problem såsom missbruk och psykiska problem spelade en underordnad roll. Det var mer än tre gånger vanligare att mödrarna fick vårdnaden om barnen än att fäderna blev vårdnadshavare och Widlund poängterar att modern i flera fall fått vårdnaden trots att hon haft sociala problem men inte fadern. (Widlund 1997)

Socialstyrelsen har på uppdrag av regeringen genomfört en undersökning att följa upp de förändringar som genomförts i föräldrabalken 1998 angående vårdnad, boende och umgänge vars syfte var att ge ökad användning av gemensam vårdnad. Det blev också med denna lagändring möjligt för domstolen att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja. Socialstyrelsen fick ta del av alla domar som meddelats efter huvudförhandling avseende vårdnad, boende och umgänge åren 1999 och 2002. Antal mål som studerats blev 661 respektive 505. Ungefär tre fjärdedelar av målen handlade om vårdnad. Här fick mödrarna ensam vårdnad om barnen i 43 respektive 44 % av fallen. Fäderna fick ensam vårdnad i 15 respektive 10 % av fallen. I nästan hälften av målen beslutade domstolen om gemensam vårdnad mot en förälders vilja och i två tredjedelar av dessa fall beslutades att boendet skulle vara hos modern. (Socialstyrelsen 2004)

Domstolarna framför kritik mot socialtjänstens utredare där man menar att utredarna i vissa fall fattar sympati för den ena parten och att detta färgar hela utredningen. I övrigt kritiseras socialtjänstens utredningar när det gäller dokumentation, objektivitet och skicklighet i genomförandet av själva utredningen och detta speciellt när ställningstagande har gjorts. Socialstyrelsen framför kritik mot domstolarna och vårdnadsutredningarna att barnens röst syns alltför lite. (ibid)

3. Teori

3.1 Socialkonstruktivism

Vi kommer att använda oss av ett socialkonstruktivistiskt synsätt som betonar de sociala aspekterna av kunskap där kulturella, historiska, politiska och ekonomiska betingelser har sin påverkan. Vi kommer fram till gemensamma bilder av verkligheten genom att vi delar med oss av kunskapen. Via olika sociala processer organiseras denna kunskap och görs objektiv. (Payne 2002)

Schütz sammanfattar detta synsätt enligt följande:

”Människor föds in i en social värld, vilket fått sin meningsstruktur genom tidigare generationers interaktion. Denna värld är socialt konstruerad och meningstildelad av de aktörer som ingår i den.” (Aspers 2001:22)

Eftersom vi är intresserade av att se hur samhällets föreställningar om moderskap påverkar socialarbetare och det sociala arbetet tycker vi att det socialkonstruktivistiska synsättet är relevant för vår analys. Hirdman (2007) använder sig också av en socialkonstruktivistisk ansats när hon nedan diskuterar dikotomin kvinnligt/manligt utifrån genussystemet.

3.2 Genussystemet

Hirdman (2007) diskuterar begreppet ”gender” där hon gör en översättning till genus och då i bemärkelsen av det ”kulturellt gjorda könet”, det vill säga det som kulturellt bestämmer formen av mans- och kvinnoroller. Författaren menar att genus kan förstås som föränderliga tankefigurer om män och kvinnor där de biologiska skillnaderna alltid utnyttjas. Hirdman talar vidare om ett genussystem som är en dynamisk struktur, ett slags nätverk av förväntningar, föreställningar, fenomen och processer, vilka genom sin interrelation ger regelbundenheter och mönstereffekter. Genussystemet är en sorts ordningsstruktur av kön som blir en förutsättning för andra sociala ordningar. Genusordningen ligger till grund för de ekonomiska, sociala och politiska ordningarna. Författaren menar att genussystemet har två grundläggande logiker. Den första är dikotomin som hon benämner är isärhållandets tabu där manligt och kvinnligt inte bör blandas. Den andra är hierarkin där det är mannen som är norm. Det är män som är människor och utgör normen för det normala och allmängiltiga.

Isärhållandets logik finns i arbetsfördelningen mellan könen samt i föreställningar om det manliga och kvinnliga. Hirdman beskriver detta som att sort 1 gör sak 1 på plats 1, och sort 2 gör sak 2 på plats 2. Eftersom sort 1 gör sak 1 på plats 1 så blir denne sort 1. Är man på plats 2 gör man sak 2 och är en sort 2. Denna uppdelning blir meningsskapande då Hirdman menar att människan orienterar sig i världen efter platser, sysslor och sorter. Sorten är genusformeringen. Det finns enligt författaren två generella drag i genusformeringen. Den första är att den ständigt verkar exploatera den biologiska olikheten mellan könen och då männens oförmåga att föda barn. Den bygger också på en dikotomisering, ett motsatstänkande där männen är det positiva och kvinnorna det negativa. (Hirdman 2007)

Hirdman menar att män inte föds till män och kvinnor inte föds till kvinnor utan skapas till respektive kön genom att barn föds in i dessa kulturella tankemönster. Författaren betonar tankefigurernas makt och menar att genusskapandet är geografiskt och historiskt lagrade föreställningar om vad som kännetecknar vad en man och kvinna är den ursprungligaste livsvärldsskapelsen. Hirdman drar här en koppling till Jürgen Habermas som med sin beskrivning av livsvärlden menar det djupgående sociala och kulturella gemensamhetsgods som finns i alla sociala system. Detta tillägnas genom tre olika reproduktionsprocesser: kulturell överlagring, social integration och socialisering. Dessa tre processer använder Hirdman på genusystemet där hon menar att kulturell överlagring = tankefigurerna, social integration = institutioner och arbetsfördelningen mellan könen, socialisering = den direkta inläringen såsom att du som är pojke ska inte gråta et cetera. Kvinnorna är i denna process medskapande och är lika integrerade i detta system som män, trots att de har en lägre social status. (Hirdman 2007)

3.2.1 Genuskontrakt

Hirdman (2007) talar om att det finns ett slags kontrakt mellan könen där den ena parten, och i detta fall mannen, definierar den andre. Dessa finns osynliga mellan den enskilda mannen och kvinnan, på det sociala planet mellan män och kvinnor samt mellan ”mannen” och ”kvinnan”. Genuskontrakten är mycket konkreta och detaljrika föreställningar på olika nivåer om hur män och kvinnor ska vara mot varandra såsom i arbetet: vilka redskap som hör till vem; i språket: hur de ska prata och vilka ord som får användas; den yttre formen: hur de ska klä sig et cetera. Dessa genuskontrakt förs vidare från generation till generation, från fader till

son och från moder till dotter. Kontrakten är de ömsesidiga föreställningarna och systemet är den process som skapar ny hierarkisering och segregering via kontrakten. (Hirdman 2007)

3.2.2 Frihet och symbios

Hirdman beskriver att alla människor har två ”längtansmål” i livet. Den en är frihet och den andra symbios, där friheten står för expansion, otrygghet, ovisshet och det fria och symbiosen står för trygghet och anpassning. Genuslogikerna har här strukturerat frihetens längtan för mannen och symbiosen för kvinnan. Den kvinnliga symbiosen har bundits av barnafödande, lagstiftning, sociala seder och kontroll medan den manliga friheten ständigt expanderat och uppmuntrats. Det har dock funnits längtan efter frihet hos kvinnorna och längtan till symbios hos männen, men männen har stått som väktare för friheten och kvinnorna som väktare för symbiosen. De har båda varit varandras möjligheter och begränsningar men inte samma möjligheter och begränsningar. Kvinnan har varit mannens möjlighet till symbios och hon har också kunnat använda sin beskurna symbiotiska maktpotential. (Hirdman 2007)

3.2.3 Hur kan genussystemet förändras?

Hirdman menar att ju kraftigare isärhållandet mellan könen fungerar, desto mer legitim, desto mindre ifrågasatt och ju självklarare blir den manliga normen. Således blir också den manliga överpositionen mindre legitim ju svagare isärhållandets logiker och praktiker fungerar och desto mer ifrågasätts den manliga normen. Det finns här en reproduktiv kraft där isärhållandet återföder isärhållning och därmed återföds även den manliga normens kraftfullhet.

Genuskontrakten binder könen till varandra i olika beroende och tvångsformer och ett gränsöverskridande väcker motstånd. Hirdman menar dock att könens mänskliga likhet som hon beskriver som likheten i den mänskliga förmågan och förutsättningen för uppfattning och upplevelse, kan leda till en systemförändring. Denna gemensamhet kan få en systemförstörande roll då kvinnor får möjlighet eller tvingas att göra det män gör och vice versa. Detta sker enligt Hirdman i extrema historiska perioder såsom i tider av ekonomisk kris, krig eller snabbt uppkommet överflöd. Författaren påpekar dock att denna förändring inte sker per automatik utan att det krävs att kvinnor kommer in på männens områden. Männen kan dock söka sig till andra nya områden. Kvinnan befinner sig på så sätt alltid flera steg efter männen där mannen är den som för civilisationsutvecklingen ständigt framåt. (Hirdman 2007)

Hirdman menar dock att det idag i Sverige finns bevis för att det kan vara så att kvinnor och män utför samma sysslor, att platserna kan vara båda könen och att båda könen kan ha samma egenskaper även om det inte är så och förklarar detta med att tankens material har vuxit. Även om det biologiska hos könen är oföränderligt så är de sociala och ekonomiska ramarna förändrade. Hirdman menar att förutsättningen för en föränderlighet i systemet blir större ju mer det intellektuella dominerar över det biologiska. Detta skulle innebära att samhällena blir alltmer lika såsom vad gäller vardagsliv, värderingar och inkomster, möjligheter et cetera och detta i sin tur kommer att leda till att det avvikande inte längre är tabu och det ”tabuskapande könsolika” istället för att vara farligt blir en tillgång. Det lika förstärks och det olika försvagas. (ibid)

4. Metod

4.1 Arbetsfördelning

När det gäller insamlingen av empiri var vi båda med under intervjuerna, förutom en. Det inspelade materialet delade vi upp så att var och en hade huvudansvar för transkribering och sammanfattning av tre respektive fyra av intervjuerna. Litteratursökningen gjorde vi tillsammans och kunde på så sätt under tiden diskutera vilken litteratur vi ansåg vara relevant. Tidigare forskning valde vi att dela upp på så sätt att vi började läsa och skriva efter hand som vi fick böckerna. Diskussion fördes under skrivandets gång om den litteratur vi läst och böckerna har vi skickat mellan varandra. Vi har därefter suttit tillsammans och skrivit ihop de olika delarna i samma kapitel. Själva skrivandet av teoridelen har en av oss haft det huvudsakliga ansvaret för medan diskussion om teorin förts tillsammans. Inledning, problemformulering, metodkapitel, resultatredovisning, analys och diskussion har vi skrivit tillsammans.

4.2 Litteratursökning - sökord

Vi började med att söka på uppsatser på Lunds universitetsbibliotek och där använde vi oss av följande sökord: vårdnadsutredningar, faderskap, föräldraskap, genus, skilsmässa och socialkonstruktivism. Dessa sökord använde vi oss också av i databasen Lovisa samt de

engelska motsvarigheterna i Elin och CSA. Det som gav oss mest hjälp var källhänvisningarna i uppsatserna.

4.3 Metodologiska överväganden

Om man vill förstå andras mening, det vill säga hur de tänker och vad de har för intentioner, måste mening kopplas till ”medier”. Till exempel kan språket förmedla mening och mening kan på så sätt vara kopplad till uttryck gjorda av dem som studeras. (Aspers 2007) Därför ser vi det som angeläget att studera hur de uttrycker sig i intervju. Om man studerar en grupp personer, som till exempel socialarbetare inom Familjerätten, kommer man att märka att de har vissa saker gemensamt, att de ifrågasätter vissa saker men inte andra. De kan ha egna uttryck och använder ord som har en annan mening än vad de har utanför denna värld. Detta kallas första ordningens konstruktioner (Aspers 2007) och detta är utgångspunkten för vår undersökning. Därför har vi valt en kvalitativ metod och det ger oss ett djupare material att analysera utifrån vald teori.

Kvalitativa studier används för att ge en helhetsbeskrivning av processer och särdrag i specifika miljöer. Om man vill ha insikter om det grundläggande eller särpräglade i en viss miljö bör man använda en kvalitativ metod. Genom användandet av denna metod får man en beskrivning av ”det som finns”. (Repstad 2007) Eftersom det är svårt att få fram människors bakomliggande tankar och värderingar genom kvantitativa metoder såsom enkätstudier, valde vi bort denna metod.

4.4 Metodval

4.4.1 Vinjett

Vinjettstudier används för att kartlägga värderingar och handlingsval och behandlar normativt material. Man kan genom dessa få fram kontextuella och organisatoriska betingelser och moraliska uppfattningar. I socialt arbete används vinjettstudier för att få kunskap om socialarbetares bedömningar av klienters situation samt vad dessa bedömningar ger för handlingar. (Meuwisse et al. 2008) Eftersom socialarbetarnas föreställningar och konstruktioner är en del av det vi avser undersöka, passade denna metod bra för vår undersökning.

Från början hade vi tänkt att intervjupersonerna skulle svara skriftligen på frågor till vinjetten men vi valde istället att använda vinjetten som ett verktyg i intervjuerna för att kunna få mer djupgående förklaring och nyanser till varför man svarat som man gjort och kanske få en direkthänvisning till praxis på arbetsplatsen. Tyvärr fungerade inte vinjetten som vi tänkt oss då våra intervjupersoner ansåg att de inte fick tillräckligt med information om vår påhittade familj. Svaren vi fick kring vår vinjett var svåra att analysera då intervjupersonerna gjorde många reservationer och spekulationer. Vinjetten kom dock att fungera som ett stöd i våra intervjuer och den gav många intressanta resonemang och sidospår som vi kunde fånga upp. Vi kommer därför inte att redovisa vinjetten i analysen.

4.4.2 Intervju

Vi valde att använda oss av semistrukturerade intervjuer. Detta innebär att vi använde oss av ett antal angivna frågor men det fanns också utrymme för oss att följa upp de svar som respondenten gav. På så sätt blev det mer av en fråga-svardialog (Aspers 2007). Vi ville att respondenterna skulle få möjlighet att tala så fritt som möjligt och när de hamnade utanför frågan lät vi det pågå. Enligt Aspers (2007) medför strukturen, då forskaren själv tänkt ut alla områden som ska tas upp, att möjligheten för respondenten att lyfta upp sitt eget perspektiv begränsas. Detta kom vi till viss del runt då vi aldrig begränsade respondenternas svar utan lät dem prata om saken utifrån deras perspektiv. Det fanns dock en gräns för hur mycket de kunde gå utanför frågan. Eftersom vi ville ha ett material där vi kunde jämföra svaren för att på så sätt kunna se mönster i hur man arbetar och resonerar på Familjerätten ansåg vi inte det vara lämpligt med en öppen intervju då detta troligtvis gjort att vi fått fram mycket irrelevant information för vår undersökning. (Repstad 2007)

4.5 Genomförande

Vi kontaktade familjerättssekreterare i olika kommuner först via telefon för att se om intresse och möjlighet fanns för att ställa upp i vår undersökning. Vi berättade i huvudsak vad vi önskade undersöka samt hur vi tänkte gå till väga. Därefter kontaktade vi respektive chef på Familjerätten för att höra om det gick bra att vi intervjuade några medarbetare. Ett informationsbrev innehållande syftet med undersökningen, vad vi önskade få tillgång till samt tillvägagångssätt, skickades till cheferna och intervjupersonerna.

Vi författade en vinjett om två föräldrar som nyligen separerat och som hade ett fyraårigt barn (Se bilaga 2). Vi valde att göra de båda föräldrarna så likvärdiga som möjligt för att kunna se hur man resonerar och vilka bedömningskriterier som finns när det inte finns faktorer såsom våld eller missbruk. Denna vinjett skickades i förväg ut till intervjupersonerna och med denna skickades även de huvudsakliga frågorna. Anledningen till att vi skickade ut en del av frågorna var att vi ville att intervjupersonerna skulle ha möjlighet att fundera över vinjetten. Nackdelen med detta kan naturligtvis vara att man kan missa intressanta spontana svar.

Intervjuerna genomförde vi på Familjerätten i respektive kommun och merparten av samtalen hade vi i så kallade samtalsrum som används på Familjerätten. Intervjuerna spelades in för att sedan transkriberas. Före intervjun informerade vi respondenterna återigen om att svaren var anonyma och att intervjuerna inte skulle användas i sin helhet. Vi frågade om det gick bra att vi spelade in materialet och poängterade att anledningen till detta var att det underlättade intervjusituationen samt att banden skulle förstöras. All denna information hade tidigare skickats ut i informationsbrevet, men vi ville försäkra oss om att intervjupersonerna fått informationen och samtidigt ge dem en möjlighet att avböja inspelning. Vi talade också om att vi skulle ställa fler frågor än de som skickats ut tidigare samt att vi inte skulle ställa frågorna i den ordning som de hade fått.

Vi valde att vara två under intervjun där den ene av oss hade det huvudsakliga ansvaret för att vi fick svar på våra intervjufrågor. Fördelen med detta sätt var att den andre kunde fokusera på den icke-verbala kommunikationen samt komma in med spontana frågor som uppstod. Nackdelen med att vara två kan vara att intervjupersonen upplever sig att vara i minoritet (Repstad 2007). Vi upplevde dock inte att någon av intervjupersonerna blev störda över att vi var två utan kände att samtalen flöt och var avslappnade.

4.6 Tillförlitlighet och relevans

Validiteten av vinjettstudier kan ifrågasättas då man får hypotetiska svar eftersom det inte är ”verkliga” fall. Detta kan man dock komma runt genom att man efteråt intervjuar

respondenterna om deras svar och på så sätt kan få nyanser och kanske även kopplingar till hur de brukar göra i liknande fall. Här får man en mer kvalitativ prägel på datainsamlingen (Meuwisse et al. 2008). I alla de samtal som fördes kring vinjetten hänvisade intervjupersonen mer eller mindre till hur de resonerar i faktiska fall och kopplingar till specifika fall var inte ovanliga. Genom att transkribera intervjuerna har vi minskat utrymmet för egna tolkningar och opålitliga sammanfattningar av respondenternas utsagor.

Vi gör inte anspråk på att skildra en absolut sanning utan det handlar endast om ett fåtal familjerättssekreterare i en begränsad region och vi kan därför inte generalisera utifrån deras utsagor. Vi är medvetna om att vi dessutom gör egna tolkningar av materialet som i sin tur påverkar slutprodukten (Meuwisse et al. 2008).

4.6.1 Förförståelse

I egenskap av att vi båda är mammor och lever separerade från barnens fäder går det inte att bortse ifrån att vi har en förförståelse kring faderskap, moderskap och livet som halvtidsförälder. Detta kan ses som både positivt och negativt. Vår vardagsförståelse kan ses som nödvändig för att nå förståelse. Genom att vi läst teori och studerat på Socialhögskolan i snart sex terminer kan vår förförståelse till viss del även ses som teoretisk. Aspers (2001) menar att detta är en central del av den tolkningen som skapar förståelse. Det är alltid problematiskt att både vara den som ska studera och samtidigt vara vardagsmänniska. Detta kan medföra att man missar viktiga ”pusselbitar” och betraktar allt som naturligt och oproblemiskt. Likadant kan val av teori hindra förståelse eftersom teorier fokuserar på vissa aspekter och utelämnar andra. Genom att medvetandegöra vår förförståelse och lyfta fram det som vi tar för givet kan vi också bli medvetna om det som inte kommer att ifrågasättas i studien (Aspers 2001). Vi är båda förespråkare för att föräldrarna tar ett lika stort ansvar för barnen, så att barnen får en nära och god relation till båda sina föräldrar. Vi har distanserat oss genom att medvetandegöra vår förförståelse och utifrån detta försökt förhålla oss så objektiva vi kan.

4.7 Urval och avgränsning

I vår undersökning har vi varit intresserade av familjerättssekreterarnas arbete och därmed har vi inte med klienternas upplevelser. Detta då vi ville undersöka bedömningarna i utredningarna och inte klienternas åsikter även om detta är intressant i sig. Vi har intervjuat sju familjerättsekreterare verksamma i tre olika kommuner. Vi har inte lagt någon större vikt vid att titta på skillnaderna i bedömningar beroende på kön hos utredaren även om detta skulle vara intressant med tanke på att detta är ett kvinnodominerat yrke. Vi tänker oss att det är för få män som arbetar med utredningar för att man ska kunna generalisera mönster i deras bedömningar. Dessutom skulle uppsatsen bli allt för omfattande.

Vi har i vår undersökning valt att utgå från heterosexuella föräldrar då det är åtskillnaden i bedömningarna dessa emellan som vi avsett att studera.

4.8 Bearbetning av material

Vi valde att använda oss av bandspelare under intervjuerna för att underlätta genomförandet samt att vi efteråt i lugn och ro kunde transkribera intervjuerna och därmed vara säkra på att vi inte missat någon viktig information. Det blev också lättare att helt fokusera på intervjupersonen och samtalet. Vi tänkte oss också att man som respondent kan uppleva det obekvämt att hela tiden få allt man säger nedtecknat samt att det är otrevligt att prata med någon som sitter med blicken ner i ett papper. Även om en bandspelare kanske kan upplevas som obekvämt, glöms den ofta bort efter ett tag och särskilt om intervjupersonen inte har en mikrofon framför sig. (Repstad 2007)

De inspelade intervjuerna har vi efterhand transkriberat. Vi har i stort sett transkriberat hela intervjuerna ordagrant men vissa delar i några av intervjuerna sammanfattades då de inte var relevanta för vår uppsats. Hur mycket som transkriberas ordagrant och hur mycket som sammanfattas beror på vilken problemformulering man utgått från. (Repstad 2007)

4.9 Etiska överväganden

Vi skickade till Familjerätten ett på förhand skrivet informationsblad innehållande syfte med undersökningen och hur det kommer att presenteras. Här fanns också information om anonymitet och tillvägagångssätt (se bilaga 1).

Vi har anonymiserat intervjupersonerna likaså i vilken kommun de är verksamma. På grund av det ringa antalet intervjupersoner har vi valt att inte presentera de närmare som till exempel ålder, kön och arbetslivserfarenhet. Detta för att kunna säkerställa deras anonymitet sinsemellan. Vi har inte utgått från ett klientperspektiv och därför inte haft kontakt med utsatta grupper såsom föräldrar eller barn. Detta medförde att vi inte behövde vidta extra försiktighet för att undvika att inkräkta på någon persons integritet. Våra respondenter representerar en organisation och profession vilket innebär att vi inte kommer att göra intrång på deras privatliv utan frågorna har främst inriktats på deras handlingar inom yrket och organisationen.

4.10 Källkritik

Vi har använt oss av enstaka sekundärkällor i form av att vi använt oss av Malcolm Paynes tolkning av socialkonstruktivism samt viss tidigare forskning som inte är hämtat från primärkällan. Detta är till viss del avskrifter eller referat av primärkällan vilket gör att trovärdigheten kan ifrågasättas. Ju flera led som informationen passerar desto mindre värde har källan (Meeuwisse et al. 2008). Vi har dock använt oss av sekundärkällor i väldigt liten utsträckning så vi kan knappast påstå att trovärdigheten påverkats nämnvärt.

På grund av svårigheten att finna ny forskning kring vårt ämne har vi ibland använt forskning från slutet av -90-talet vilket kan diskuteras utifrån relevans. Vi har dock valt att inte ge denna forskning något större utrymme i uppsatsen utan lagt mer tyngd vid forskning från 2000-talet.

5. Analys

Vi har valt att presentera vår analys genom att varva empiri, teori och tidigare forskning. Kapitlet är indelat enligt olika teman och presenteras enligt följande ordning: normen för moderskap och faderskap, olika förväntningar på mödrar och fäder, fäder och mödrar i vårdnadstvist och familjerättssekreterarnas konstruktioner av mödrar och fäder.

5.1 Familjerättssekreterarnas uppfattning om normen för moderskap och faderskap

Uppfattningen om att modern ses som den primära omsorgsgivaren och att hon tar det största ansvaret genom att bland annat ta ut merparten av föräldraledigheten är en företeelse som framträder i tidigare forskning (jmf Bäck-Wiklund, Bergsten 1997). Samtidigt pågår ett jämställdhetsprojekt i samhället och ett nytänkande kring kön där kön som social konstruktion hamnat i fokus, vilket bland annat innebär att andra än modern kan vara omsorgsgivare (jmf Franséhn 2003). Denna utveckling har även föregåtts av att flera forskare som ifrågasatt föreställningen om att det kunde vara skadligt för barnet att fadern tog del av vårdsnaden på samma villkor som modern (Sandqvist 1993). Faderns betydelse för barnets och familjens liv har lyfts fram (jmf Hwang 2000) vilket även tydliggjorts i lagstiftningen gällande exempelvis föräldrapenning och barnets bästa (jmf Sandqvist 1993). När vi intervjuade familjerättsekreterare i tre olika kommuner framgår att det skett en förändring i samhället gällande faderns roll och att detta tydliggjorts i bland annat lagstiftning. De kan även se att fäder idag är mer deltagande och närvarande jämfört med tidigare generationer. ”Samhället och lagstiftningen har ju successivt flyttat fram pappans position, som att vara viktig. Och pappor är mycket mer deltagande och närvarande idag” (Intervjuperson D). Men å andra sidan talar flera familjerättsekreterare om modern som den främsta omsorgsgivaren och att hon har den främsta rollen för barnet vilket ofta beror på att modern tagit ut mest föräldraledighet.

Alltså jag upplever väl att normen fortfarande ser ut så, att bilden är att modern är den främsta omsorgs..vad säger man..ja omsorgsgivaren, att hon på nåt sätt har den främsta rollen för barnet och det kan jag ju tycka i och för sej inte är så konstigt att det varit så, för att samhället har ju sett ut så att mamman är hemma under hela mammaledigheten.

(Intervjuperson C)

Vår tolkning är att detta innebär att fäder vill och bör ta en större roll i relation till barnet men att modern ses som den primära omsorgspersonen. Utifrån detta kan vi se att moderskap och faderskap har olika innebörd. Utifrån Hirdmans (2007) resonemang om genusordningen kan

vi se att moderskap och faderskap får olika innebörd beroende på att det är en man och kvinna. På så sätt kan vi inte frikoppla vad som betraktas som manligt respektive kvinnligt från föräldraskapet. Att genusordna handlar om isärhållandets tabu där manligt och kvinnligt inte bör blandas. Isärhållandets logik finns i arbetsfördelningen mellan könen och i föreställningar om det manliga och kvinnliga. Det handlar om att skilja människor i kön både vad gäller platser, sysslor och egenskaper. Utifrån flera av intervjupersonernas resonemang kan vi se att mödrar och fäder har olika roller gentemot barnet som vi skulle kunna kalla arbetsfördelning. Till exempel upplever några familjerättssekreterare att modern ansvarar för omvårdnaden medan fadern leker mer med barnet och har en mer stödjande roll.

Om där inte är något som gjort att man tvingats rucka på rollerna..så är det ganska likt, att mammorna har haft det större ansvaret för barnen. Det är det vanligaste. [---] Det finns ju sådana begrepp, lattepappor. De kan njuta av stunden och barn tror jag ser, att där är en som leker och har kul. Det kan kvinnor bli bättre på men sen kan ju män bli bättre på att se till så att alla grejor kommer med till dagis, städa och så vidare.

(Intervjuperson B)

Även Margareta Bäck-Wiklund och Birgitta Bergsten (1997) fann, när de intervjuade mödrar och fäder, att männen upplevde att de hade huvudansvaret för familjens ekonomiska överlevnad medan kvinnorna sade sig uppleva huvudansvaret för hemarbetet och omsorgen om barnen. Hwang (2000) skriver också om en outtalad norm i samhället som innebär att det är faderns uppgift att ha rollen som familjeförsörjare och inte vara alltför engagerad i barnomsorgen. Föräldrarnas olika roller innebär enligt Hwang (2000) att mödrar vårdar medan fäder leker mer med barnen samt att denna rollfördelning blir tydligare ju äldre barnet blir. Vad denna rollfördelning beror på är det flera familjerättssekreterare som reflekterar över. Flera av intervjupersonerna hänvisar till ekonomiska anledningar då mannen ofta tjänar mer än kvinnan men några menar att det också kan beror på en slags inbyggd trygghet i att göra uppdelningen i enlighet med gamla traditioner.

[...] Tjänar mannen bättre så tar kvinnan hela föräldradigheten. Så kan man ju resonera. Det kan man göra av olika skäl tänker jag. Det kan ju handla om ekonomi men det kan ju också vara en slags inbyggd trygghet i att man gör så, som man alltid har gjort, men så hänvisar man till det här med ekonomin, så slipper han och så får hon ta hand..vår konservativa gammaldags syn liksom.

(Intervjuperson E)

Detta kan kopplas till genusordningen som även ligger till grund för de ekonomiska, sociala och politiska ordningarna. Hirdman (2007) menar att det är mannen som har skapat ordningarna och att han därmed har ett ekonomiskt övertag. Detta binder kvinnan ytterligare till barnafödandet och symbiosen medan mannens frihet förstärks (jmf Hirdman 2007). Vi tänker att det faktum att män oftast tjänar mer än kvinnan också blir ett oantastligt skäl till att mödrar stannar hemma med barnen. Vi ställer oss frågande till om det skulle ske en förändring vid en löneutjämning eller om det är som Hwang (2000) skriver, att varken män eller kvinnor är intresserade av ändra könsrollerna.

Några intervjupersoner reflekterar också över att det i samhället finns socialt inlärd beteenden om hur man ska vara som man och kvinna vilket även påverkar hur föräldraskapet organiseras och vilka roller föräldrarna tar. En familjerättssekreterare exemplifierar detta med att barn uppfostras till att ta vissa könsbundna roller. Vidare menar densamme att det kan ha att göra med hur flickor och pojkar uppfostras. Pojkar och flickor fostras efter bestämda mönster. En annan intervjuperson menar att det gäller på ett generellt plan och att det handlar om hur man skall vara som man eller kvinna vilket också kan bli avgörande för till exempel yrkesval, men också för föräldraskapet. "[--] Det finns väl massa normer liksom socialt inlärd beteenden hur man ska vara som man och kvinna, dom får vi förhålla oss till bäst vi kan liksom" (Intervjuperson E). Vidare menar densamme att när vi tillåts bli den vi vill vara skapas ett utrymme att gå ifrån det som betraktas som typiskt manligt och kvinnligt.

Även Hwang (2000) tar upp detta, att föräldrar till exempel beskriver sina barn olika beroende på vilket kön de har och föräldrarna uppmuntrar omedvetet sina barn att anpassa sig efter de

traditionella könsrollerna. Barn föds på så sätt in i dessa kulturella tankemönster. Detta innebär att ett barn blir kvinna eller man utifrån geografiskt och historiskt lagrade föreställningar om vad som kännetecknar en man och en kvinna. Denna socialisering är en av de tre processer vilka skapar livsvärlden (Hirdman 2007). Utifrån detta frågar vi oss om det är så att det faktum att flera familjerättsekreterares framhåller ekonomiska förklaringar till hur föräldraskapet organiseras, kanske legitimerar isärhållandet och att könsroller liksom isärhållandets logik måste ses utifrån ett större perspektiv. (jmf Hirdman 2007).

Sammanfattningsvis kan vi säga att det som framkommer i intervjuerna är att det idag är fler fäder som gör anspråk på att vara delaktiga i barnens liv. Familjerättssekreterarna menar att det idag är två föräldrar som både bör och vill ta ansvar. Detta innebär dock inte att föräldrarna ses som jämlika. Flera av familjerättsekreterarna talar i början av intervjuerna om mödrar och fäder utifrån att de är föräldrar vilket gör att vi vid en första anblick tolkar detta utifrån att moderskap och faderskap har samma inneboende förväntningar och samma innebörd. Men i flera familjerättsekreterares resonemang kan vi ändå se att det finns en stor skillnad mellan att vara moder eller fader.

5.2 Samhällets olika förväntningar

Några familjesekreterare poängterar även att föräldrarna de möter i sitt arbete har olika inre förväntningar beroende på om det är en moder eller fader. En familjerättssekreterare menar att mödrar ofta har andra önskemål och förhoppningar jämfört med fäder och att detta blir särskilt tydligt när den ena föräldern har en problematik som försvårar deras föräldraskap.

[---] Hur långt dom än är ute i rymden, i sin psykiska sjukdom eller i sitt missbruk så kommer dom ändå in och har önskemål och förhoppningar om att nu ska dom komma tillbaka och vara mammor. Och då innebär det att barnen ska flytta hem till dom. [---] En pappa kanske..när han kommer på retur handlar det om ett umgänge.

(Intervjuperson B)

Tidigare forskning visar även på att mödrar och fäder ser olika på föräldraskapet och deras roll för barnet som bland annat innebär att mödrar ser sig själva som viktiga för barnet medan fäder även poängterar andra personer i barnets närhet som viktiga (jmf Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). Bäck-Wiklund & Bergsten (1997) menar att det påverkar formandet av uppfostransrollerna där fadern tar en mer passiv och avvaktande roll medan modern tar ett större ansvar för barnen. Flera intervjupersoner menar även att det finns yttre förväntningar som innebär att det i samhället ställs olika krav på mödrar och fäder. Även Plantin (2001) menar att det finns olika förväntningar, där en moder förväntas ägna mycket tid åt barnet medan en fader förväntas ta sitt försörjningsansvar och vara ”back up” åt familjen. Familjerättssekreterarna menar att det blir tydligt då samhället reagerar mer om en moder väljer att låter sina barn bo hos fadern än tvärtom. Till exempel blir en moder som missbrukar, överger eller inte förmår att vara förälder mer stigmatiserad i samhället än en fader blir. Flera intervjupersoner säger att de själva reagerar lite extra vid en situation som innebär att modern väljer bort barnen eller brister i sin föräldraförmåga.

Där tror jag att det blir riktigt tydligt, för en del av de mammorna, att dom om de berättar att dom har två barn som bor hos sin pappa kanske möts av ett varför? Det väcker nog den tanken hos många och det kan till och med få.

(Intervjuperson A)

Vi ställer oss frågande till om det går att särskilja de inre förväntningarna från de yttre. Om vi tänker oss att genusordningen innebär att sort 1 gör sak 1 på plats 1 och på så sätt blir denna sort 1. Sort 2 gör sort 2 på plats 2. Denna arbetsfördelning mellan könen, som innebär att mödrar och fäder har olika roller i enlighet med det som betraktas som kvinnligt respektive manligt, är enligt Hirdman (2007) en reproduktionsprocess som bidrar till skapandet av livsvärlden. Utifrån en socialkonstruktivistisk ansats består livsvärlden av sociala och kulturella gemensamhetsgods. Detta innebär att människor via sociala processer organiserar kunskapen om hur man skall vara som moder respektive fader och gör den objektiv. Utifrån detta orienterar sig sedan mödrar och fäder och detta blir på så sätt meningsskapande (jmf Hirdman 2007). Detta innebär att även fäder är omgivna av förväntningar om hur de skall vara vilket bland annat en familjerättssekreterare är noga med att betona. Denne menar att

fäder numera förväntas att vara goda fäder vilket i sin tur skulle skapa någon form av ångest hos de fäder som inte förmår detta.

[---] Jag tänker att det i samhället i stort är ett oerhört tryck på pappor. De ska vara pappor alltid annars är dom inga pappor. [---] Vi ser ju det som inte är bra men jag tror att det i samhället är många fler barn som är med sina pappor nu än för 15 år sedan till exempel. Då det är den stora vinsten men baksidan är också den här ångesten hos papporna vilket är sorgligt.

(Intervjuperson D)

Detta ter sig något motsägelsefullt då en annan familjerättssekreterare säger att en fader har utrymme att vara lite hur som helst. ”En pappa kan vara lite hur som helst. (...) Jag tror att papporna har lite större utrymme att liksom, men så är det väl med allting i samhället tänker jag” (Intervjuperson E). Vi tänker att deras uttalande inte behöver vara varandras motsatser utan kan tolkas som att en god moder respektive en god fader innehåller olika premisser samt att en fader har en mer villkorlös roll gentemot barnet. Kanske ligger skillnaden återigen i det som Hirdman (2007) kallar för sociala och kulturella gemensamhetsgods. Vi kan här dra en parallell till de typiska föreställningarna om mödrar som bland annat innebär att kvinnan har en medfödd moderskärlek, att moderskapet är kvinnans primära identitet och att en mor uppoffrar sig för andra och sätter sina egna behov sist (jmf Franséhn 2003). Detta hör ju ihop med de olika krav som ställs på mödrar och fäder. Flera familjerättssekreterare menar att det innebär att mödrar ska vara perfekta föräldrar vilket också leder till att [---] ”en moder ställer högre krav på sig själv än vad en fader gör” (Intervjuperson E). Vidare menar några familjerättssekreterare att föreställningar om modern som en perfekt förälder lämnar utrymme åt henne att definiera hur en bra förälder ska vara och göra.

Å andra sidan är det ju lätt för en mamma att slänga det i huvudet på pappa: Du vet ju inte hur man ska göra liksom, som att det bara finns ett sätt och det är det hon definierar liksom, medan pappor ibland kanske kan göra alldeles utmärkt men det blir annorlunda, men då blir det fel eftersom kvinnan har företräde. Hon har rätt att bedöma liksom vad som är en bra förälder. Att det

ligger så inbakat också i hela samhället på något sätt, att det är så liksom, att det är upp till kvinnan att bedöma liksom att pappan är bra nog.

(Intervjuperson E)

Både Hwang (2000) och Bangura Arvidsson (2003) diskuterar också kvinnans överläge gentemot mannen som innebär att faderskap bedöms utifrån kvinnliga referensramar. Hwang (2000) menar att det också kan vara en förklaring till att de gamla könsrollerna lever kvar eftersom kvinnan vill upprätthålla makten i familjen och makten över mannens kontakt med barnen.

5.3 Fäder och mödrar i vårdnadstvist

5.3.1 Kontinuitet

Att moderskap och faderskap innehåller olika roller gentemot barnet är något som också blir tydligt vid en vårdnadstvist. Familjerättssekreterarna resonerar utifrån var barnet bor och hur det har sett ut kring barnet för att försöka förstå relationen mellan barn och föräldrar, det vill säga vem av föräldrarna som står barnet närmast och vem som tagit mest ansvar i sitt föräldraskap. ”Då har det att göra med..handlar om vem som tagit merparten av ansvaret, vem som varit hemma med barnet, alltså varit föräldraledig” (Intervjuperson A).

Detta handlar om en kontinuitetsaspekt som också genomsyrar samtliga intervjupersoners resonemang vilket innebär att det ska vara så små förändringar för barnet som möjligt. Vidare menar intervjuperson A att deras förslag inte ska vara radikalt från det som har varit. Stora förändringar som att byta boendeförälder är sällsynt och det måste till exempel finnas specifika anledningar till det som till exempel allvarlig sjukdom eller belagt umgängessabotage. Detta kan kopplas till Widlunds (1997) studier om utfall i vårdnadstvister där domstolen ställde sig ovillig att flytta barnet från dess invanda miljö. Majoriteten av intervjupersonerna framhåller att barnet ofta bor kvar hos modern vid en separation och därför har modern en klar fördel vid en vårdnadstvist. En familjerättssekreterare menar att kontinuitet för barnet ofta är avgörande och att det sällan handlar om vilken förälder som kan betraktas som bäst lämpad.

Det är klart att utfallet av våra utredningar blir ju ofta att man föreslår boendet hos modern. Det beror ju inte på att hon är bättre utan det är för att barnet redan finns där.

(Intervjuperson E)

Några familjerättssekreterare menar att det inte är de som gör skillnad på mödrar och fäder utan att det redan finns när de kommer till Familjerätten och att de utifrån barnets bästa måste tänka utanför könsmaktperspektivet och istället sätta sig in i hur det faktiskt är. På så sätt ser vi att modern får ett övertag då hon inte bara ses som den primära omsorgspersonen utan att hon enligt familjerättssekreterarna faktiskt tar det främsta ansvaret för barnet genom att ta ut 90 procent av föräldraledigheten och att hon i större utsträckning samarbetar med barnavårdscentralen och förskolan.

Om man tar det ur ett könsmaktperspektiv så är det svårt att få någon form av rättvisa. Men det är också för att människor lever på ett inte rättvist vis. Mammor har 90 procent av föräldraledigheten och dom har oftast alla BVC-kontakter och tajtare samarbete med förskolan.

(Intervjuperson B)

Vidare framhåller samtliga familjerättssekreterare andra viktiga faktorer utifrån barnets bästa som kan vara avgörande i bedömningen av vårdnad och barnets boende. Det handlar om föräldrarnas förmåga att se barnets behov, föräldrarnas sociala situation, barnets önskemål och föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov.

5.3.2 Föräldrarnas förmåga att se barnets behov

Föräldrarnas förmåga att se barnets behov av den andra föräldern lyfts fram som en central aspekt. Detta inbegriper föräldrarnas förmåga att samarbeta, umgängessabotage och om någon förälder baktalar den andra inför barnet. När det gäller umgängessabotage resonerar

familjerättssekreterarna lite olika. En säger att en förälder som baktalar den andra föräldern inte bör vara boendeförälder.

[---]Så om det vore då en förälder som baktalade eller utsatte barnet för besvärliga situationer, som påverkar barnets inställning till den andra negativt så kan det vara ett argument till att boendet bör vara hos den andra.

(Intervjuperson A)

En annan menar dock att det utifrån barnets bästa ändå kan bli så att modern får behålla vårdnaden om barnet trots att hon hindrat fadern från att vara närvarande.

Även om hon kan ha varit en del i att ha hindrat pappan från att vara närvarande så är det ändå så att om barnet varit mest med mamma så är det svårt att pappan skulle vara den som får ensam vårdnad.

(Intervjuperson F)

Vår tolkning är att familjrättsekreterarna ibland måste väga kontinuitetsaspekten mot umgängessabotage och göra en avvägning om barnets bästa och vad olika alternativ innebär för barnet. Samtliga familjerättssekreterare menar att kontinuitet är särskilt viktigt för små barn och att det är svårt att i bedömningen av barnets bästa frigöra sig från det faktum att en moder och ett litet barn ofta har en tajtare koppling. Detta blir tydligt i ett resonemang där en familjerättssekreterare jämför ett byte av boendeförälder med ett tvångsomhändertagande.

Med större barn behöver man inte ta så stor hänsyn till det som med ett litet barn som sitter tajtare i förhållande till den ena föräldern, då vanligtvis mamma. Men ett mindre barn där man strax efter en lång föräldraledighet..så är det ju oftast en tajtare koppling till mamman och det är svårt att frigöra sig från i bedömningen. Man kan hamna i ett läge där avgörandet blir jämförbart med ett tvångsomhändertagande. [...] Även om mamman rent objektivt sätt

skulle ha sämre förutsättningar så måste du ändå väga in vad det innebär för barnet att nästan tvångsmässigt flyttas till pappan.

(Intervjuperson B)

5.3.3 Föräldrarnas sociala situation och förmåga att tillgodose barnets behov

Samtliga familjerättssekreterare talar om att de tittar på föräldrarnas sociala situation i fråga om psykisk sjukdom, våld och missbruk. Det läggs stor vikt vid vilken förälder som kan ge barnet trygghet och grundläggande omsorg både känslomässigt och praktiskt.

Familjerättssekreterarna framhåller att det också handlar om föräldrarnas förmåga att sätta barnet och dess behov främst och sina egna behov i andra hand. [...] Att kunna se barnets behov och sätta sina egna behov i andra hand. (Intervjuperson F)

Utifrån detta kan vi endast spekulera i hur till vida de typiska föreställningarna om mödrar som bland annat innebär att kvinnan har en medfödd moderskärlek, att moderskapet är kvinnans primära identitet och att en mor uppoffrar sig för andra och sätter sina egna behov sist (jmf Franséhn 2003) spelar in. Dessa kan som tidigare nämnts ses som delar av vårt kulturella gemensamhetsgods som påverkar hur vi ser på mödrar och hur mödrar ser på sig själva (jmf Hirdman 2007). Detta blir också tydligt i det som tidigare nämnts, att flera familjerättssekreterare talar kring modern som den perfekta föräldern och att hon även har företräde i att definiera hur en bra förälder ska vara och göra.

Trots föreställningar om den goda modern och moderskap i egenskap av den främsta omsorgsgivaren finns situationer där mödrar inte förmår att vara en god förälder. Flera intervjupersoner talar om våld, missbruk och psykiska problem som en anledning till att mödrar eller fäder inte klarar av att axla en sådan uppgift som ett föräldraskap innebär. Det är främst sådana situationer som försvårar föräldraskapet menar flera familjerättssekreterare.

Och man tittar ju så klart också på föräldrarnas sociala situation. Hur ser det ut, har de en situation där de klarar av att vara en bra förälder eller finns det

en faktor som försvårar. Och det kan ju vara alltså dom här stora, missbruk och psykisk sjukdom och så.

(Intervjuperson C)

Widlund (1997) konstaterade i sin undersökning att den sociala situationen spelar en underordnad roll då modern i flera fall fått vårdnaden trots att hon haft sociala problem men inte fadern. Detta låter ganska rimligt även utifrån det vi funnit då flera familjerättssekreterare som tidigare nämnts talar kring kontinuitet för barnet. En moder som egentligen har sämre förutsättningar i sitt föräldraskap än fadern kan ändå betraktas som den mest lämpade boendeföräldern då barnet har en närmare relation till henne på grund av att hon stått för kontinuiteten. Vår tolkning är att familjerättssekreterarna främst resonerar utifrån situationer där någon av föräldrarna har en problematik som inte bara försvårar föräldraskapet utan också gör det praktiskt taget omöjligt för denne att vara boendeförälder.

5.3.4 Barnets önskemål

Flera intervjupersoner säger att de tar hänsyn till barnets önskemål under förutsättning att barnet inte är under stark påverkan av föräldrarna men de framhåller dock att ansvaret aldrig får läggas på barnet och vid vilken ålder barnet är moget nog att få vara med att bestämma över till exempel sitt eget boende anges inte. Några familjerättssekreterare menar att ett barn inte kan välja mellan modern och fadern och att de därför inte tar så mycket hänsyn till deras önskemål mer än att de i vissa fall noterar det. De framhåller sitt ansvar för det barnet säger och vilka konsekvenser det får för barnet om det noteras i utredningen. De menar vidare att barnsamtalen mer handlar om att höra hur barnen resonerar kring hur de har det och kring sina föräldrar.

Det går inte att välja mellan mamma och pappa, Vi ställer inte frågor på det sättet. Barns önskemål när det gäller liksom så, att man nog inte så mycket hänsyn till. Däremot hur de resonerar i största allmänhet kring saker, om hur de har det, hur de tänker kring mamma och pappa. Det är vi ju väldigt intresserade av. Klart om barnet har tydliga åsikter: Jag vill bo hos mamma

så får man notera det. Man får också väga in och ta ansvar för det de säger.
[...] Så att hänga ut de för mycket så kan bli en risk.

(Intervjuperson E)

5.4 Konstruktioner av mödrar och fäder

5.4.1 *Biologi*

Samtliga intervjupersoner talar som tidigare nämnts om modern som den primära omsorgsgivaren och det är hon som stannar hemma med barnen när de är små. Flera av intervjupersonerna talar om modern som den främsta anknytningspersonen och deras resonemang utgår från att det beror på att det är naturligt då det är mammorna som ammar sina barn. Intervjuperson G säger att det beror på att modern har burit, fött och ammat barnet och att hon som mamma då också har en starkare anknytning till barnet. Samma person utvecklar resonemanget med att det kan bero på att kvinnor har mer kontakt med sina känslor.

Barnet vänder sig till mamman med andra frågor än till pappor, lite mer känsliga frågor. Mamman vet mer om barnet och får mer information om barnet. Kvinnor har nog mer kontakt med sina känslor.

(Intervjuperson G)

Här kan man göra en koppling till den diskussion kring biologi och föräldraskap som Hwang (2000) för där han framhåller att forskning visat att det inte finns några skillnader vad gäller mödrars och fäders känslighet för sina barns signaler, utan att det istället handlar om att flickor och pojkar från tidig ålder socialiseras in i könsroller. Vi ser även att resonemanget från familjerättssekreteraren skiljer sig från Hirdmans resonemang där författaren talar om hur genus kan förstås som tankefigurer om män och kvinnor där de biologiska skillnaderna ständigt utnyttjas. Hirdman menar liksom Hwang (2000) att könsrollerna är sociala konstruktioner och kan därmed inte ses som biologiska. (Hirdman 2007)

Vi tänker att intervjuperson G:s uttalande om att kvinnor är mer i kontakt med sina känslor skulle utifrån Hirdmans (2007) och Hwangs (2000) resonemang kunna förklaras med att flickor uppfostras med föreställningen om hur de ska vara och att flickor är mer känsliga än pojkar, snarare än att det handlar om biologi. Men en möjlig tolkning av intervjupersonens uttalande, tänker vi kan vara att denne menar att kvinnor rent biologiskt är mer känsliga. En sådan uppfattning från familjerättsekreteraren skulle i så fall kunna innebära en nackdel för fäder i utredningar då dessa skulle sakna denna biologiska känslighet och barnet på så sätt får en starkare anknytning till modern, vilket är ett av bedömningskriterierna i vårdnadsutredningarna.

Några familjerättssekreterare menar att barnet skulle välja mamman i en vårdnadstvist då hon oftast är den som matat, tröstat och tagit det största ansvaret för barnet och att modern redan från början står barnet närmare då hon haft hand om den primära omsorgen.

Om det då var så att barnet var närmare mamman att hon var omsorgs eller anknytningsperson eeh... då hade barnet valt den föräldern. Och kanske hade barnet valt den hela tiden. [...] Om nu en 1-2-åring hade kunnat välja...man kan se det som ett tankeexperiment...så hade det blivit mamman.

(Intervjuperson A)

Om mamman redan från början är på nåt sätt närmare, ja då blir det kanske naturligare för föräldrarna vid en separation att barnet blir kvar. Det finns ju en naturlig koppling mellan mor och barn. Den är vanligare än mellan pappa och barn.”

(Intervjuperson E)

Här tolkar vi det som att intervjupersonerna menar att primär omsorgsgivare mer handlar om vilken person som varit mest närvarande med barnet snarare än att det skulle handla om biologiska faktorer såsom en medfödd känslighet utifrån resonemanget från intervjuperson G ovan.

Vi tänker att även om familjerättssekreterarna menar att den primära omsorgsgivaren snarare handlar om närvaro snarare än biologi så är dock samtliga intervjupersoner av den uppfattningen att det är modern som från början stått barnet närmast och haft det största ansvaret. Detta tänker vi återigen gör att modern har en fördel framför fadern då kontinuitetsprincipen är ett tungt vägande bedömningskriterium i tvister.

5.4.2 Fadern som perifer förälder

Flera intervjupersoner konstruerar faderns roll som en mer stödjande person som ska ge utrymme för modern och barnet att knyta an i lugn och ro. Faderns funktion beskrivs som viktig för moderns och barnets symbios. Intervjuperson B utgår från sig själv och hur denne själv hade gjort i sitt faderskap.

Då hade jag nog först låtit min kvinna först känna efter om vad som blir bra för henne och för barnet och sen hade jag försökt hjälpa till så mycket som möjligt.

(Intervjuperson B)

Att fadern fortfarande ses som en förälder som ska stödja och vara mer passiv under barnets första levnadsår för att modern och barnet ska knyta an, tyder på att det inte skett så stora förändringar vad gäller jämlikheten mellan könen i fråga om barnomsorg. Detta synsätt går tillbaka till Winnicott, Mahler och Bowlbys resonemang där pappans roll under det första levnadsåret främst ska vara stödjande till modern. (Hwang 2000)

Vi tänker att det faktum att familjerättssekreterarna själva gör denna könskonstruktion, även om det säkert till viss del beror på erfarenhet, och samtidigt framhåller kontinuitetsprincipen vad gäller bedömningarna, gör att fadern här hamnar i ett underläge. Detta då faderns uppfattade och kanske förväntade passiva roll medför att det är modern som blir den primära omsorgsgivaren och därmed också har ett försprång i tvisterna utifrån att man i

bedömningarna på Familjerätten inte gärna rycker upp barnen från den situation/person de är vana vid, vilket i detta fall blir modern.

En möjlig tolkning och koppling av Hirdmans resonemang om att det är mannen som är norm och han som definierar könen samt att det är mannen som knutits till frihet och kvinnan till symbios (jmf Hirdman 2007), är att det således är mannen som själv försatt sig i positionen att han enbart finns med i periferin vad gäller barnomsorg. Detta då det är mannen som definierar könen och dess roller. Mannen har enligt Hirdman gjort upp spelreglerna könen emellan och uppdelningen mellan män och kvinnor genomsyrar enligt Hirdman hela samhället och i så fall även Familjerätten. Vi tänker att frihetens pris för mannen blir dock att han hamnar i underläge när det gäller vårdnadstvister då den primära omsorgsgivaren och kontinuitetsprincipen i Familjerättens bedömningar är centrala. Det är som sagt modern enligt familjerättssekreterarna som oftast stått för kontinuiteten i form av mest närvaro i alla fall under barnets tidiga år. En familjerättssekreterare säger att:

Det är ändå fortfarande vanligt att mamma har den absolut största delen av föräldraledigheten. Att mamman har ett huvudsakligt ansvar för omsorg kring det lilla barnet. Att pappan går tidigare tillbaka till arbetet.

(Intervjuperson A)

Således kan vi säga att föreställningarna som är framträdande i tidigare forskning om uppdelningen av barnomsorgen mellan mödrar och fäder till viss del stämmer överens med familjerättssekreterarnas där familjerättssekreterarna är med och konstruerar modern som den primära omsorgsgivaren, vilket också blir en viktig aspekt i bedömningarna för vårdnad, boende och umgänge utifrån kontinuitetsprincipen. Utifrån detta menar vi att kvinnan hyser en stor makt gentemot mannen vilket inte lyfts fram särskilt mycket i Hirdmans teori.

5.4.3 Olika förväntningar på moderskap och faderskap

Ungefär hälften av intervjupersonerna beskriver fäder som är delaktiga och engagerade i sina barns liv i positiva ordalag medan moderns engagemang beskrivs mer som naturligt och som en självklarhet. Intervjuperson E säger att denne ibland tänker: "[---] Pappa kan nog vara lite hursomhelst. Han tar hand om sitt barn, det är ju fantastiskt!" Intervjuperson C för liknande resonemang:

[...] så när det väl kommer de här papporna som vill och som vill kämpa och så, då tycker man att det är helt fantastiskt, medans det ju egentligen är det normala. Så ska det ju såklart vara. Men då blir man liksom lite imponerad av honom och tycker Wow! Vilken man!

(Intervjuperson C)

Samma intervjupersoner säger att även om de är medvetna om problematiken blir de lite mer "lättköpta" av dessa fäder.

Här kan vi se en liten attitydskillnad från Bangura Arvidsson (2003), Hilde (2000) och Kåhls (1995) undersökningar som främst inriktat sig på barnavårdsutredningar. I deras undersökningar är fäderna mycket mer perifera. Fäderna finns inte med som alternativ som primära omsorgsgivare då modern brister utan barnen placeras hellre i familjehem än hos fadern. Likaså koncentreras insatserna till moder-barn (Hilde 2000). I resonemangen i bedömningarna på Familjerätten höjs istället faderns deltagande i barnens liv högre än moderns som istället ses som naturligt. Vi ser dock att eftersom det fortfarande är kontinuitetsprincipen som väger tungt och det är mödrarna enligt familjerättssekreterarna, som fortfarande står för merparten av föräldraledigheten och ofta bor kvar med barnet vid en separation, verkar inte detta räcka för att fäderna ska vinna terräng i vårdnadstvister.

5.4.4 Mödrars och fäders olika attribut

När intervjupersonerna talar om tillfällena där våld, konflikter och/eller aggressioner förekommit beskrivs fadern som våldsam, omogen, arg, kränkt och hotfull medan modern beskrivs som tröstande, lynnig, rädd, känslig och ledsen. Intervjuperson B talar vid ett flertal

tillfällen om modern som psykiskt instabil. ”[---] om hon har gått in i en psykos eller missbruk och han sitter inne, det förenklar ju givetvis våra bedömningar.” Samma intervjuperson gör en konstruktion av modern i vinjetten där hon beskrivs som lynnig trots att det enbart i vinjetten framkommit att fadern beskriver henne som en person med hett temperament. ”[...] men är det något tillfälligt eller permanent och om man då jämför det med mammans lynnighet. Vilket är värst? En lynnig mamma eller en slarvig pappa? ”

(Intervjuperson B)

Vidare beskrivs att föräldrarna vid en skilsmässa reagerar på olika sätt: ”[---]Papporna är mest arga medan mammor är ledsna.” (Intervjuperson A) ”[---] Och ofta är det barn som söker tröst hos sin mamma för att pappa är jobbig, han är svår, hotfull och aggressiv.” (Intervjuperson B)

Detta kan jämföras med Hirdmans resonemang om vilka egenskaper som betraktas som manliga respektive kvinnliga. Hirdmans egenskapsfördelning är av hierarkisk art (jmf Hirdman 2007). I intervjupersonernas konstruktion av manliga respektive kvinnliga egenskaper kan vi se en liknande hierarkisk uppdelning som innebär att kvinnan har en underordnad position gentemot mannen. Mannen är den som utövar våld och på så sätt förtrycker den rädda och ledsna kvinnan vilket beskrivs tydligt av några familjerättssekreterare:

[---) Och då kanske barnet har varit med mamman och pappan kanske inte har varit hemma så mycket och kanske pappa som har slagit och då blir det ju så att mamman får om det nu är en vårdnadstvist, att det blir mamman som får ensam vårdnad. Dels kan de ju inte ha gemensam vårdnad om mamman fortfarande är rädd och så.

(Intervjuperson F)

I fallen då våld finns inblandat kan vi inte utesluta att familjerättssekreterarna enbart går på erfarenhet. Flera intervjupersoner framhåller att de inte speglar någon generell bild av samhället utan att de som kommer till Familjerätten är en speciell grupp. Flera

familjerättssekreterare talar om att våld är vanligt förekommande. [...] ”det har ju väldigt ofta förekommit våld. Det är ju nästan mer standard än det är undantag” (Intervjuperson C).

Vi tänker att utifrån en socialkonstruktivistisk ansats skulle man kunna se att denna erfarenhet som kanske förmedlas inom Familjerätten och även från den bild som ges av media, kan bli en sanning. Likaså delar vi med oss av kunskap i olika sociala sammanhang. Bilden vi har av den verkligheten kan kanske även påverka det vi erfar. Vi tänker att det kan vara svårt för familjerättssekreterarna att skilja på erfarenhet och egna konstruktioner vilket i sin tur kan leda till att familjerättssekreterarna tilldelar sina klienter egenskaper som de kanske egentligen inte besitter.

Vi tänker att det är av stor vikt hur familjerättssekreterarna väljer att beskriva föräldrarna och inte minst då det gäller faderns agerande som ofta beskrivs som negativt eftersom några intervjupersoner menar att faderns agerande i en tvist är viktig för bedömningen.

[---] Men är det så att mamman och barn varit hemma det första året så har det gjort en skillnad givetvis. Asså det är svårt att komma från så länge barnet är litet. Sen har det stor betydelse hur pappan agerar i tvisten så att säga, i konflikten.

(Intervjuperson B)

Vi tänker att dessa tillskrivna negativa egenskaper hos fadern blir en begränsning i bedömningen eftersom han genom dessa inte kan ses som en möjlighet för barnet. Detta bekräftas av samma familjerättssekreterare som säger att barnet blir väldigt utsatt för en fader som hotar anknytningen moder och barn samt att den fadern utifrån sitt beteende inte kan ses som anknytningsperson.

[---] Men om du hotar anknytningen mamma och barn så är ju barnet väldigt utsatt för den här pappan som håller på och sabbar anknytandet. Han blir ju

inte en möjlighet för barnet. Han är utifrån sitt beteende inget anknytningsobjekt för att han har andra problem kan jag tänka mig.

(Intervjuperson B)

Således tänker vi att familjerättssekreterarna konstruerar mödrar och fäder genom att tillskriva dem olika egenskaper vilka också blir extra tydliga i deras resonemang kring bedömningskriterierna då föräldrarna ska mätas mot varandra.

6. Avslutande diskussion

För att tydliggöra våra slutsatser har vi valt att först presentera dessa utifrån våra frågeställningar och sedan redogöra för våra funderingar kring empirin samt vidare frågeställningar.

6.1 Vilka bedömningskriterier blir tydliga i familjerättssekreterarnas bedömningar?

De mest tydliga kriterierna i bedömningarna uppfattar vi vara: vem av föräldrarna står barnet närmast och kontinuitet det vill säga var barnets nuvarande boende är samt var det har sitt nätverk. Även föräldrarnas samarbetsförmåga är av stor vikt då den är avgörande för möjligheten till gemensam vårdnad och växelvis boende. Andra kriterier är föräldrarnas sociala situation och föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov samt barnets önskemål. Samtliga kriteriers utgångspunkt innefattar det som går under begreppet barnets bästa som också tydliggörs i lagstiftningen.

Vi uppfattar kontinuitetsprincipen som starkast vägande medan de andra faktorerna är svåra att rangordna då familjerättssekreterarna måste sätta sig in i barnets situation i helhet och göra en konsekvensanalys utifrån olika alternativ.

6.2 Reproducerar familjerättssekreterarna samhällets föreställningar?

Vi ser att familjerättssekreterarna reproducerar samhällets normer genom att konstruera föräldrarna i enlighet med dessa. Till exempel tillskriver de föräldrarna olika egenskaper och roller gentemot barnet såsom även framträder i tidigare forskning som typiska för mödrar och fäder.

Flera av intervjupersonerna menar att normen i samhället är att modern tar ut merparten av föräldraledigheten och har det största ansvaret för omsorgen om barnet. Det är modern som ses som den främsta omsorgsgivaren och anknytningspersonen. Detta blir tydligt i familjerättssekreterarnas diskussion där de redogör för uppdelningen av föräldraledigheten, det vill säga att modern tar ut merparten och att detta legitimeras av ekonomiska faktorer. Hwang (2000) och Franséhn (2003) menar att det finns en uttalad norm eller önskan i samhället att fäder och mödrar numera ska ta lika stort ansvar för barnen men att det i praktiken inte skett några större förändringar vad gäller jämlikheten i föräldraskapet. Detta blir också tydligt i familjerättssekreterarnas resonemang där de säger att det är självklart att båda föräldrar ska dela ansvaret lika samtidigt som de säger sig bli imponerade av dessa fäder. I tidigare forskning framkommer att mödrar bedöms utifrån andra referensramar än fäder, vilket blir särskilt tydligt då mödrar brister i omsorgen. Detta stämmer överens med familjerättssekreterarna uppfattning av samhällets olika krav. Familjerättssekreterarna säger dock att även de själva reagerar starkare då en moder är frånvarande än när en fader avviker.

Vi tolkar utifrån familjerättssekreterarnas utsagor att dessa liksom samhället har olika förväntningar på mödrar och fäder. Dessa förväntningar tänker vi kan vara svåra att helt frigöra sig från i bedömningarna. Detta i sin tur tänker vi leder till att såsom Kåhl (1995) beskriver, att samhället och myndigheterna upprätthåller och reproducerar könsrollerna. Vi frågar oss om det är så att detta bidrar till den långsamma utvecklingen vad gäller jämställdhet i föräldraskapet.

6.3 Hur konstruerar familjerättssekreterarna föräldrarna i sina resonemang?

Några av familjerättssekreterarna talar om att föräldraskap till viss del handlar om biologi och ser modern som den primära omsorgsgivaren vilket intervjupersonerna kopplar till att det är modern som ammar. Familjerättssekreterarna menar att det oftast är modern som haft det största ansvaret för omvårdnaden det vill säga tröstat, matat och varit mest närvarande med barnet. Flera familjerättssekreterare konstruerar faderns roll som en mer stödjande person som ska ge utrymme för modern och barnet att knyta an. Fadern blir på så vis en perifer person i barnets liv. Eftersom faderns roll ses som mer perifer än moderns förväntas han ej av familjerättssekreterarna att ta ett lika stort utrymme i barnets liv som modern. Detta innebär att när han gör mer än förväntat blir såväl merparten av familjerättssekreterarna som omgivningen imponerade av dessa fäder, medan samma insatser från modern ses som självklara. Några av intervjupersonerna menar dock att de är medvetna om sin reaktion och på så sätt inte låter sig påverkas av denna i bedömningen.

Familjerättssekreterarna tillskriver föräldrarna olika egenskaper beroende på kön. Dessa blir särskilt tydliga när det handlar om konflikter. Egenskaperna handlar om hur män och kvinnor agerar i en konflikt där fäder beskrivs som våldsamma, omogna, arga, kränkta och hotfulla medan mödrarna beskrivs som tröstande, känsliga, lynniga, rädda och ledsna.

Flera familjerättssekreterare menar att det är detta de utifrån sin erfarenhet ser och uppfattar samt att det inte är de som gör skillnad mellan fäder och mödrar. De olika föreställningarna om mödrar och fäder har sitt ursprung i våra bilder av verkligheten. Vi tänker, precis som socialsekreterarna påpekar, att vår erfarenhet skapar bilder av verkligheten. Men å andra sidan kan även våra bilder av verkligheten påverka det vi erfar och våra konstruktioner av mödrar och fäder ses på så sätt som någon form av sanning.

6.4 Tankar och funderingar

I lagstiftningen sätts ramarna för vad som innefattar barnets bästa men utifrån skillnaderna i de rådande könsrollerna tänker vi att det sällan kan bli en rättvis bedömning föräldrarna emellan. Det är förvisso inte Familjerättens uppgift att utgå från ett föräldraperspektiv utan de

måste hela tiden förhålla sig till barnets bästa. Vi tänker att då lagstiftningen lämnar stort utrymme för tolkning av barnets bästa, vilket även påpekas av flera familjerättssekreterare, lämnar detta även utrymme för att väga in rådande normer och värderingar i samhället eller de som man själv uppfattar som rådande. Vi tänker att familjerättssekreterarna har ett stort ansvar att försöka distansera sig från dessa föreställningar då deras utredningar ligger till grund för avgörande beslut rörande familjers liv. Vi förstår dock att detta inte är en enkel uppgift men kanske något som bör lyftas fram mer än vad det idag gör. Ett sätt att komma undan problemet tänker vi skulle kunna vara att skapa tydligare riktlinjer. Vi upplever att rådande riktlinjer på de Familjerättsbyråer vi besökt är vaga. Detta blev särskilt tydligt vid tillfällen där familjerättssekreterare på samma Familjerätt resonerade olika kring barnets bästa gällande exempelvis växelvis boende. Här lyftes samma faktorer fram som positiva hos några och starkt negativa hos andra. Deras resonemang var nästintill varandras motsatser.

6.5 Vidare frågeställningar

Vi hade gärna utökat vår studie med textanalyser av de skrivna vårdnadsutredningarna och på så sätt kanske få en större kunskap om hur mödrar och fäder konstrueras. Detta handlar framförallt om att se med vilka ord föräldrarna beskrivs. Vidare skulle det vara intressant att få ett klientperspektiv för att se hur föräldrarna upplever eventuella förväntningar utifrån rådande föreställningar.

Utifrån familjerättssekreterarnas skilda åsikter gällande växelvis boende skulle det varit intressant att undersöka barns uppfattning om att leva med växelvis boende samt hur de ser på det i vuxen ålder. En annan intressant undersökning skulle vara att utreda vilka teoretiska utgångspunkter professionella använder och även lagstiftning bygger på i bedömningen av barnets bästa. Detta utifrån att vi har sett i vår undersökning att den tidiga anknytningsteorin är tydligt framträdande i många familjerättssekreterares resonemang om barnets bästa, där fokus ligger på mamma-barn relationen då hon ses som den främsta anknytningspersonen.

Referenser

- Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder*. Liber AB, Malmö
- Bangura, Maria Arvidsson (2003). *Ifrågasatta fäder. Olika bilder av fäder till socialt utsatta barn*. Socialhögskolan, Lunds universitet, Lund
- Bäck-Wiklund, Margareta, Franséhn, Mona, Johansson Helena, Johansson Thomas (2003) *Den dolda könsdiskursen – mödrar, söner och frånvarande fäder*. Migra Grafiska AB, Stockholm.
- Bäck-Wiklund, Margareta, Bergsten, Birgitta (2001) *Det moderna föräldraskapet - en studie av familj och kön i förändring*. Natur och kultur, Stockholm
- Börjesson, Åsa, Wigzell, Kerstin (2003) *Vårdnad, boende och umgänge*. Socialstyrelsen
- Hagström, Charlotte (1999). *Man blir pappa – Föräldraskap och maskulinitet i förändring*. Nordic Academic Press, Lund
- Hilte, Mats (2000) *Förändring och kön i socialt arbete. En narrativ analys av en människobehandlande organisation*. Lunds universitet: Socialhögskolan, Meddelande från Socialhögskolan nr 4.
- Hirdman, Yvonne (2007) *Gösta och genusordningen. Feministiska betraktelser*. Ordfront, Stockholm
- Hwang, Philip (2000) ”Småbarnspappor i familjen” i Hwang, Philip (red): *Faderskap i tid och rum*. Natur och kultur, Stockholm
- Hwang, Philip (2000) ”Pappors engagemang i hem och barn” i Hwang, Philip (red): *Faderskap i tid och rum*. Natur och kultur, Stockholm
- Kåhl, Ingela (1995) *Socialarbetarkåren – Den lindansande professionen*. Bokbox förlag, Lund
- May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Studentlitteratur, Lund
- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans & Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red) (2008). *Forskningsmetodik för socialvetare*. Natur och Kultur, Stockholm
- Payne, Malcolm (2002). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Natur och Kultur, Stockholm
- Plantin, Lars (2001). *Män, familjeliv, föräldraskap*. Boréa Bokförlag, Umeå

Repstad, Pål (2007) *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*.
Universitetsförlaget, Oslo

Schiratzki, Johanna (1997) *Vårdnad och vårdnadstvister*. Norstedts Juridik AB, Stockholm

Sandqvist, Karin (1993) *Pappor och riktiga karlar*. Carlssons Bokförlag, Stockholm

Socialstyrelsen (2004) ”Glimtar av barn från vårdnads-, boende- och umgängesdomar 1999
respektive 2002” (elektronisk), *Socialstyrelsens officiella hemsida*
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/10491/2004-131-30_200413130.pdf> (2009-11-03)

Widlund, Britt (1997) *Vem fick vårdnaden? 70 vårdnadstvister avgjorda i domstol åren 1990-1996*. Forsknings och utvecklingsenheten, Stockholm. FoU-rapport 1997:6

Bilaga 1

Hej!

Vi är två studenter som går sjätte terminen på Socionomutbildningen i Lund och som nu ska skriva C-uppsats. Vi skulle vilja titta närmare på vårdnadsutredningar och se på vilka kriterier som används i bedömningen samt hur man arbetar rent konkret med utredningarna.

Syftet med vår uppsats att undersöka vilka kriterier och omständigheter som ligger till grund för bedömningar i vårdnadsutredningar. Utifrån detta undrar vi om Ni skulle kunna hjälpa oss att ställa upp på intervjuer med hjälp av bland annat en vinjettstudie. Det innebär att vi skickar ut en liten text samt de huvudsakliga frågorna innan intervjutillfället som vi vill att Ni läser igenom.

De som vill ställa upp på en intervju kommer vara helt anonymiserade i uppsatsen och likaså kommunen. Intervjuerna beräknas ta max en timme och kommer att spelas in på band med intervjupersonens tillåtelse. Dessa band kommer efteråt att förstöras. Intervjuerna kommer inte att redovisas i sin helhet utan vi kommer tillsammans med en teori använda oss av delar av intervjuerna i analysen.

Vi skulle vara mycket tacksamma om Ni har tid och möjlighet att hjälpa oss.

Med vänlig hälsning

Bilaga 2

Vinjett

Föräldrarna har separerat och har ett gemensamt barn på 4 år som de idag har gemensam vårdnad om. Båda föräldrarna ansöker om enskild vårdnad och det finns stora samarbetsvårigheter dem emellan och inga framsteg har gjorts under samarbetsamtalen. Idag bor de åtskilda, modern bor i en ny lägenhet medan fadern saknar eget boende. De bor i samma kommun.

Fadern bor tillfälligt hos en släkting och han ser inga problem med att han och barnet bor där tills han hittat något eget. Fadern saknar utbildning men har en heltidsanställning och ser därmed inte heller några svårigheter att snart hitta eget boende. Det framkommer också att socialtjänsten utreder andra barn i faderns släkt. Fadern har bra kontakt med barnet vilket också bekräftas av andra i närverket. Fadern har ett stort nätverk med släkt och vänner som även barnet känner väl. Fadern har även varit föräldraledig under 6 månader.

Modern har bra kontakt med barnet och var även föräldraledig under barnets första levnadsår. Modern har en timanställning men arbetar i stort sett heltid. På grund av att modern ofta hamnat i konflikter och har svårt att samarbeta på arbetet går hon på en ”repulse” behandling. Det framkommer även i samtal att modern haft många arbeten under årens lopp och att hon har haft svårt att behålla sina arbeten på grund av konflikter. Modern medger att hon ibland brusar upp och att hon då har svårt att kontrollera sig. Modern saknar eget nätverk.

Fadern berättar i samtal att han tycker att modern är olämplig som vårdnadshavare på grund av sitt temperament. Modern anser att fadern är olämplig då hon tycker att han saknar struktur, rutiner och är slarvig.

Bilaga 3

1 a) Hur hade Ni resonerat gällande vårdnad i vinjetten?

b) Var barnet ska ha sitt boende?

c) Eventuellt umgänge?

2 a) Vad är generellt avgörande för er rekommendation/beslut i vårdnadsutredningar?

b) Ge exempel på avgörande faktorer?

c) Kan du resonera kring dessa faktorer utifrån barnets bästa.

3. Hur bedömer ni omvårdnadskapaciteten hos föräldrarna?

4. Hur går utredningsprocessen i stort till från början till slut?

5. Vilka kontakter tas i utredningsarbetet med fadern, modern och eventuellt andra aktörer?

6. Hur stor vikt läggs vid barnets önskemål?